



AATTEISTA TEKOIHIN

*Suomen Kulttuurirahaston
kulttuuripoliittiset päämäärät
ja oma kulttuuritoiminta*



SISÄLLYSLUETTELO

	<i>Tiivistelmä</i>	3
<i>I</i>	<i>Johdanto</i>	7
<i>II</i>	<i>Tähänastinen oma kulttuuritoiminta</i>	11
	Kulttuurin kansantajuistaminen	11
	Kulttuuripoliittinen vaikuttaminen	14
	Huomio apurahoihin	17
<i>III</i>	<i>Rahasto 2000-luvun toimintaympäristössä</i>	20
	Väestön ja talouden kehitys	20
	Kansainvälistyminen	22
	Muut kulttuurin rahoittajat	23
	Taiteen ja viihteen muuttunut suhde	25
<i>IV</i>	<i>Rahaston kulttuuripoliittiset tavoitteet</i>	29
	Vastuu kansallisesta ja yhteiskunnallisesta eheydestä	30
	Lasten ja nuorten kulttuuriharrastus	32
	Kulttuurin nostaminen marginaalista yhteiskunnan yttimeen	32
	Uhanalaisen kulttuuripääoman vaaliminen	34
<i>V</i>	<i>Oman kulttuuritoiminnan muodot</i>	36
	Pysyvä oma toiminta	37
	Kulttuurinpuolustuskurssit, seminaarit ja luennot	38
	Taiteen ja tieteen koulutus ja kurssitoiminta	39
	Julkaisutoiminta	40
	Erillishankkeet	41
	Tiedottaminen ja julkisuus vaikutuskeinoina	42
	Organisointi ja resurssit	43

TIIVISTELMÄ

Suomen Kulttuurirahaston Kannatusyhdistyksen johtokunta on hyväksynyt 31.3.2008 oheiset periaatteet, joiden mukaan Rahasto lähivuosina harjoittaa omaa kulttuuritoimintaa. Keskeisenä tavoitteena on ollut hahmottaa Rahaston kulttuuripoliittisia päämääriä sekä oman kulttuuritoiminnan ja apurahojen jaon välistä suhdetta.

Apurahatoiminta on ollut kaikissa vaiheissa Suomen Kulttuurirahaston tärkein toimintamuoto. Sen lisäksi Rahasto on pyrkinyt vaikuttamaan ajankohtaisesti tärkeisiin kysymyksiin myös oma-aloitteisesti, eri ajankohtina eri tavoin ja erilaisella aktiivisuudella. Viimeisen vuosikymmenen aikana Rahaston varallisuus on kasvanut merkittävästi, ja samalla on kasvanut sen kiinnostus laajoihin kulttuuripoliittisiin toimiin, joiden vaikutus ylittää yksittäisen hankkeen rajat.

Kulttuurirahaston toimintaympäristöön vaikuttavat kaikkialta tunnetut yhteiskunnalliset muutosvoimat: väestön ja talouden kehitys, julkisen rahoituksen kiristyminen sekä kansainvälistyminen eri muodoissaan. Näiden lisäksi taiteen ja viihteen muuttunut suhde vaikuttaa Rahaston toimintaan. Kaikki toimintaympäristön muutokset eivät kuitenkaan edellytä Kulttuurirahastolta konkreettisia kulttuuripoliittisia tavoitteita. Rahastolla ei välttämättä edes ole muutoksiin liittyviä päämääriä, joita se voisi edistää muita tehokkaammin.

Yksityisenä säätiönä Kulttuurirahasto välttää liukumasta muiden tekemien päätösten passiiviseksi myötäilijäksi. Yhtä lamaannuttavaa olisi

määritellä Kulttuurirahaston tehtävä käänteisesti: tuemme pelkästään sitä, mitä julkinen valta ja/tai markkinat eivät tue. Molemmissa tapauksissa päätökset tehdään muualla ja säätiö sopeutuu niihin. Kulttuurirahaston nykyinen koko ja moniarvoisuus huomioon ottaen on väistämätöntä, että apurahoja tulevat saamaan jatkossakin erilaiset ja tavoitteiltaan vastakkaiset hankkeet. Sen sijaan omien aktiivisten kampanjoiden valinnassa painopisteiden tulee olla selvempiä. Johtokunta on määritellyt neljä toiminta-aluetta, joita se suosittelee Kulttuurirahaston painopisteiksi lähivuosina omassa kulttuuritoiminnassa:

Vastuu kansallisesta ja yhteiskunnallisesta eheydestä. Tämän päivän maailmassa yhteiskunnan jakautuminen menestyviin ja syrjäytyviin on taas kasvava uhka; kaikkein syvimmin vaikuttaa lasten ja nuorten syrjäytyminen. Kulttuurirahaston historialliseen rooliin sopii sellaisen kehityksen vastustaminen. Kulttuuri voi olla ihmisiä yhdistävä tekijä myös yli sosiaalisten, taloudellisten, etnisten ja uskonnollisten rajojen. Rahasto ei yleensä myönnä apurahoja pelkästään sosiaalisin perustein, mutta omassa kulttuuritoiminnassa sosiaalinen painotus voi tarvittaessa olla vahvempi. Tavoitteena tulee kuitenkin olla toimivien mallien luominen eikä perusturvan tarjoaminen.

Lasten ja nuorten kulttuuriharrastus. Rahasto tukee sekä lasten ja nuorten itse tekemää kulttuuria että heidän kasvamistaan kulttuurin arvostajiksi ja nauttijoiksi. Näitä toisiaan tukevia tavoitteita voidaan toteuttaa monin tavoin eri-ikäisten nuorten parissa. Rahaston yleensä tukemat kulttuurimuodot koskettavat eniten nuoria, joiden asiat ovat hyvin ja jotka saavat perheestään valmiin kulttuurimyönteisen mallin. Varsinkin huono-osaisten nuorten tavoittaminen Kulttuurirahaston perinteisin keinoin on vaikeaa, mutta yhteiskunnallisesti erittäin tärkeää.

Kulttuurin nostaminen marginaalista yhteiskunnan ytimeen. Rahasto tukee edellytyksiä ja ilmiöitä, joilla taiteen asemaa kulttuurin kentällä vahvistetaan suhteessa populaarikulttuurin muotoihin. Samalla edistetään sellaista ilmapiiriä, jossa taiteen asiantuntijoiden ja yleisön välillä vallitsee

keskinäisesti arvostava ja ymmärtävä suhde. Vaikka yleisön sivistämisellä ja perehdyttämisellä on tässä oma vaikutuksensa, ratkaisevaa on kuitenkin itse taiteen sisältö ja muoto: sen on oltava riittävän merkityksellistä ja esteettisesti puhuttelevaa. Yhtä tärkeää on kehittää sitä tapaa, jolla tieteestä ja taiteesta puhutaan ja kirjoitetaan. Yleistajuisuuden palauttaminen kulttuurikeskustelun ihanteeksi toisi sen pariin paljon uusia ihmisiä ja lisäksi yleistä kulttuurimyönteisyyttä.

Uhanalaisen kulttuuripääoman vaaliminen. Oman kansallisen ja paikallisen kulttuuriperinnön tunteminen ja edelleen kehittäminen on itseisarvo, jonka varaan Kulttuurirahasto aikanaan perustettiin. Jatkossa tärkeäksi tulee ylläpitää tietoja, taitoja ja muistomerkkejä, jotka näyttävät vanhentuneilta ja siksi tuhoon tuomituilta. Silti niillä voi tulevaisuudessa olla merkittävä arvo, ja niiden katoamista pidettäisiin jälkikäteen kulttuuriskandaalina. Kulttuurirahaston kaltainen kärsivällinen ja pitkämuistinen organisaatio voi uhrata resursseja kohteisiin, joiden tulevaisuus näyttää epävarmalta.

Neljän painopisteen tarkoitus ei ole sulkea pois muita aloitteita tai hankkeita, joiden käynnistämistä pidetään tarpeellisena. Kulttuurirahaston on tärkeä aina säilyttää valmius tarttua uusiin asioihin tapauskohtaisesti, sillä se on Rahaston ehdoton vahvuus. Painopisteisiin liittyviä hankkeita kuitenkin etsitään ja suositaan. Toivottavaa on, että myös maakuntarahastot päätyvät omien hankkeiden ja aloitteiden valmisteluun. Maakuntarahastot voivat määritellä maakunnallisia painopisteitä omissa strategioissaan. Neljä painopistettä ovat voimassa toistaiseksi, mutta niitä tarkastellaan uudelleen noin viiden vuoden kuluttua. Tavoitteiden asettaminen vaatii seurantaan niiden toteutumisesta, vaikka yksittäisen toimen vaikutuksen mittaaminen usein onkin lähes mahdotonta.

Oman kulttuuritoiminnan yleisperiaate on, että Kulttuurirahasto tarttuu vain niihin kohteisiin, joita muut eivät riittävästi edistä. Rahaston tavoitteena on kulttuuri, jota tehdään kunnianhimoisesti ja ammattitaitoisesti. Siksi Rahasto välttää sellaisia hankkeita, joissa kulttuuritarjonnan määrää kasvattamalla vaarannetaan sen rahoitus pohja tulevaisuudessa.

Kulttuuripoliittinen aktivoituminen ei myöskään tarkoita sitä, että Rahaston itse valmistelemien hankkeiden laatu kärsii niiden määrän johdosta. Muiden ratkaisuihin vaikuttaminen moninkertaistaa oman kulttuuritoiminnan tehon. Tämän takia etsitään toimintatapoja, joilla vaikutetaan julkisen vallan ja kolmannen sektorin toimintaan. Kulttuurirahaston suhde valtioon toteutuu parhaiten niin, että Rahasto pyrkii saamaan julkiset toimijat mukaan omiin aloitteisiinsa ja tavoitteisiinsa. Tiedotuksen rooli on kasvanut kulttuuripoliittisena välineenä. Jos hankkeille halutaan kerrannaisvaikutuksia, muut on saatava seuraamaan esimerkkiä, ja se onnistuu laajassa mitassa vain julkisuuden avulla.

Rahaston historiasta tutut oman kulttuuritoiminnan muodot ovat kaikki edelleen harkiten käytettävissä. Viime aikoina on kuitenkin omaksuttu malli, jossa Rahasto on ideoinut tai suunnitellut uudenlaisen merkittävän hankkeen asiantuntijoita käyttäen ja etsinyt sen toteuttajaksi yhden tai useampia yhteistyökumppaneita. Tästä todennäköisesti muodostuu Rahaston toiminnan kolmas päämuoto, joka yhdistää omien hankkeiden ja apurahojen edut. Erillishankkeiden valmistelu ja ad hoc -toiminta ovat voimakkaimmin kasvava toimintatapa tulevaisuudessa.

Muutaman vuoden tauon jälkeen herätetään henkiin myös kulttuurinpuolustuskurssit, joissa pohditaan ratkaisuja ajankohtaisiin kysymyksiin. Muutoin seminaareja on tällä hetkellä Suomessa riittävästi. Rahasto voi teettää erilaisia selvityksiä ja tutkimuksia hankevalmistelun ja päätöksentekonsa tueksi, mutta omaa julkaisu- ja toimintaa se ei lisää. Laadullisen tason nostamiseksi Kulttuurirahastolle on luontevaa järjestää sellaista koulutusta ja kurssitoimintaa, jota muutoin maassa ei järjestetä. Pysyvää omaa kulttuuritoimintaa jatkossakin ovat Mirjam Helin -laulukilpailu, Taidekoti Kirpilä, soitinlainat ja mm. vuosijuhlat.

I JOHDANTO

Vuonna 2003 aloitettu Suomen Kulttuurirahaston organisaatiouudistus on saatu päätökseen, ja Rahasto voi keskittyä entistä tehokkaampana kulttuurin tukemiseen. Uudessa organisaatiossa Suomen Kulttuurirahaston Kannatusyhdistyksen johtokunnan tehtävä on vastata Rahaston kulttuuripoliittisesta toiminnasta. Rahaston varallisuus on kasvanut viime vuosina merkittävästi, ja samalla on kasvanut sen kiinnostus laajoihin kulttuuripoliittisiin toimiin, joiden vaikutus ylittää yksittäisen hankkeen rajat. Euroopan suuret säätiöt näkevät tällä hetkellä yleisesti itsensä muutosvoimana, jonka velvollisuus on itsenäisyyttään ja taloudellista voimaansa hyväksi käyttäen puuttua yhteiskunnallisiin epäkohtiin. Myös Kulttuurirahaston on tehtävä tilanteesta yhteenvedo ja arvioitava omaa asemaansa.

Tästä lähtökohdasta johtokunta on hahmottanut Rahaston kulttuuripoliittisia päämääriä sekä oman kulttuuritoiminnan ja apurahojen jaon välistä suhdetta. Sen tueksi on tarkasteltu Rahaston tähänastisen kulttuuritoiminnan linjoja ja nykyistä toimintaympäristöä sekä päädytty muutamaan oman kulttuuripolitiikan painopistealueeseen. Lisäksi on lyhyesti kuvattu niitä oman toiminnan muotoja, joita Rahastolla on käytettävissään tavoitteisiin pääsemiseksi.

Historian aikana apurahatoiminta on ollut kaikissa vaiheissa Suomen Kulttuurirahaston tärkein toimintamuoto. Sen lisäksi Rahasto on kuitenkin pyrkinyt vaikuttamaan ajankohtaisesti tärkeisiin kysymyksiin myös oma-aloitteisesti, eri ajankohtina eri tavoin ja erilaisella aktiivisuudella.

Nykypäivään asti säilyneitä toimintamuotoja on vain vähän, erityisesti erilaiset kurssit, koulutus, keskustelutilaisuudet ja taiteen katselmukset. Kulttuurirahaston historiasta löytyy paljon edelleen ajankohtaisia peruskysymyksiä, jotka auttavat hahmottamaan nykyistä tilannetta ja uusia konkreettisia tavoitteita.

Oma kulttuuritoiminta kuluttaa Kulttuurirahaston henkilöresursseja huomattavasti enemmän kuin apurahojen myöntäminen. Siksi omien hankkeiden aloittamisessa on aina oltu hyvin varovaisia. Tulevaisuudessa Rahasto käyttänee yhä enemmän varoja hankkeisiin, jotka se on itse käynnistänyt mutta jotka toteutetaan myöntämällä tuntuva apuraha valitulle yhteistyökumppanille. Tästä todennäköisesti muodostuu Rahaston toiminnan kolmas päämuoto, joka yhdistää omien hankkeiden ja apurahojen edut. Jäljempänä sivutaan paikoin myös normaalia apurahojen jakoa, mutta päähuomio on niissä kulttuuripoliittisissa tavoitteissa, joiden saavuttamiseksi Rahasto toimii itse aktiivisesti, toteuttipa se hankkeet yksin tai yhteistyökumppanien kanssa.

Johtokunnan työ on tässä vaiheessa keskittynyt taiteisiin enemmän kuin tieteisiin. Se ei ole asettanut suuria tiedepoliittisia tavoitteita eikä näe Rahaston tehtäväksi ottaa kantaa tiedehallintoon tai edistää tieteitä omilla toimillaan, esimerkiksi perustamalla tutkimuslaitoksia tai itse johdettuja ohjelmia. Tällä hetkellä Rahasto tukee tutkimusta tehokkaimmin apurahapolitiikallaan, jota tullaan lähiaikoina tarkastelemaan erikseen.

Vaikka jäljempänä kuvataan ensi sijassa keskusrahaston toimintaa, tavoitteet koskevat koko Kulttuurirahastoa. Maakuntarahastot toteuttavat yhteisiä linjauksia haluamassaan laajuudessa ja omien maakunnallisten tavoitteidensa ohella. Monissa maakuntarahastoissa on jo aloitettu muodossa tai toisessa oman kulttuuritoiminnan suunnittelu.

Kulttuurirahaston toimintaympäristöön vaikuttavat kaikkialta tunnetut yhteiskunnalliset muutosvoimat: väestön ja talouden kehitys, julkisen rahoituksen kiristyminen sekä kansainvälistyminen eri muodoissaan.

Suurelta säätiöltä voidaan odottaa aktiivista kantaa esimerkiksi ympäristökysymyksiin, alueelliseen tasapainoon ja sosiaaliseen syrjäytymiseen. Lisäksi kulttuurielämässä ovat vaikuttaneet yhteiskuntakehityksen aiheuttamat epäsuorat muutokset, kuten taiteen ja viihteen eriytyminen sekä säätiöiden määrän ja varallisuuden kasvu.

Kulttuurirahaston historiasta ja aatepohjasta löytyy perusteita hyvinkin erilaisille kulttuuripoliittisille päämäärille. Esimerkiksi on luontevaa tukea kaikkein suomalaiskansallisimpia tieteen- ja taiteenaloja mutta yhtä hyvin suosia kansainvälistymistä, joka johtaa suomalaisen kulttuurin muuttumiseen osaksi yhä yhtenäisempää ja vuorovaikutteisempää maailmankulttuuria. Rahaston tehtävä voidaan hahmottaa korkeakulttuurin puolustamiseksi yhä viihteellisemmässä ja kaupallisemmassa ympäristössä tai vaihtoehtoisesti voidaan tavoitella kulttuurille laajimpia mahdollisia yleisöjä tarjoamalla kulttuuria ”koko kansalle”. Jos korostetaan aktiivisen kulttuurin tekemisen ja kokemisen merkitystä ihmisten hyvinvoinnille, joudutaan ottamaan kantaa harrastustoiminnan edistämiseen, vaikka Rahasto on perinteisesti keskittynyt ammattityön tukemiseen.

Kulttuurirahaston nykyinen koko ja moniarvoisuus huomioon ottaen on väistämätöntä, että apurahoja tulevat saamaan jatkossakin erilaiset ja tavoitteiltaan vastakkaiset hankkeet. Sen sijaan omien aktiivisten kampanjoiden valinnassa painopisteiden tulee olla selvempiä. Yleismäärittäjänä omalle kulttuuritoiminnalle on ensiksi se, että lähdetään itse tekemään sitä, mitä muut eivät riittävästi tee. Toiseksi muiden ratkaisuihin vaikuttaminen moninkertaistaa oman kulttuuritoiminnan tehon. Tämän takia on viisasta etsiä toimintatapoja, joilla vaikutetaan julkisen vallan ja kolmannen sektorin toimintaan.

Historiaan peilaten voimme kysyä, onko nyt aika lisätä kulttuuritarjontaa vai toimia sen laadun nostamiseksi? Tulisiko järjestää ideakilpailuja ja taiteen katselmuksia niin kuin 1950-luvulla vai panostaa koulutukseen, kulttuuripoliittisen keskustelun organisoimiseen ja vaikuttamiseen niin kuin 1960-luvulla? Pitäisikö voimavaroja suunnata kansallisiin

hankkeisiin vai maakuntiin? Tulisiko taannoisesta naistoimikunnasta ottaa mallia ja perustaa erityinen ikääntyvän väestön toimikunta, jonka tehtävänä olisi vanhenevan väestön aktivointi kulttuurissa? Vai pitäisikö toimikunnan keskittyä nuorten aktivointiin?

Samalla kun haetaan vastauksia näihin kysymyksiin, on hyvä muistaa, että Kulttuurirahaston vahvuus on pikemminkin valmius tarttua uusiin asioihin tapauskohtaisesti kuin luoda tiukka strateginen visio päämääristä ja tarvittavista keinoista. Kulttuurin vapaapalokuntalaisen rooliin kuuluu nuuhkia uusia tilaisuuksia, jotka kaipaavat pikaista rahoitusta. Rahaston pitäisi välttää sitoutumista niin tiiviiseen oman kulttuuritoiminnan politiikkaan, että sen kyky vastata uusiin ja yllättäviin haasteisiin heikkenee. Kyse ei ole niinkään hankkeiden käytännön toteutuksesta, johon löytyy tarvittaessa lisätöyvoimaa tai ulkopuolisia kumppaneita, vaan luottamuselinten ja toimiston mahdollisuudesta uhrata aikaansa ja ajatuksiaan päätösten valmisteluun. Todennäköisesti Rahaston henkilökunnan lisääminen jossain muodossa on joka tapauksessa edessä. Tavoitteiden asettaminen vaatii myös, että johtokunta ajoittain jossakin muodossa keskustelee niiden toteutumisesta.

Tässä esiteltyjä periaatteita on valmistellut johtokunnan asettama työryhmä, jonka toimintaan osallistuivat pääosan aikaa professori *Matti Sintonen* (pj), suunnittelujohtaja *Helena Hiilivirta*, pääjohtaja *Asmo Kalpala*, viestintäpäällikkö *Anu Mustonen*, professori *Pekka Orponen* ja professori *Pirjo Stähle* sekä sihteereinä yliasiamies *Antti Arjava* ja maakunta-asiamies *Juhana Lassila*. Ennen lopullisen tekstin muokkaamista työryhmä laati väliraportin, josta keskusteltiin laajasti Kulttuurirahaston luottamuselimissä ja maakuntarahastoissa.

II TÄHÄNASTINEN OMA KULTTUURITOIMINTA

Rahaston historiasta voidaan erottaa kolme kautta, joita leimasi erilainen suhtautuminen omaan kulttuuritoimintaan. Ensimmäinen vaihe ulottui Rahaston perustamisesta 1960-luvun alkuun. Sille oli ominaista pyrkimys kansantajuistaa kulttuuria, tehdä suomalaisten saavutuksia tunnetuiksi, lisätä kulttuurityön suunnitelmallisuutta ja herättää nuorisossa kulttuuriharrastuksia. Toinen vaihe, 1960-luku, oli mitä suurimmassa määrin kulttuuripoliittisen vaikuttamisen kausi. Rahasto oli aloitteellisesti ja määrätietoisesti mukana monissa kulttuuripoliittisissa edistämistoimissa, kun Suomessa yhteiskuntaelämää suunniteltiin ja rakennettiin kokonaisvaltaiseksi.

Tämän jälkeen, 1960-luvun lopulta lähtien, Kulttuurirahaston huomio keskittyi yhä enemmän vain apurahoihin, ja oma kulttuuritoiminta yhteiskuntapoliittiseen keskusteluun osallistumisineen jäi vähemmälle. Opetusministeriön ja valtion taidetoimikuntalaitoksen kehittäminen vei Kulttuurirahastolta keskeisen kulttuuripoliittisen aloitteentekijän ja vaikuttajan roolin.

Kulttuurin kansantajuistaminen

Kulttuurirahaston kannatusyhdistystä perustettaessa vuonna 1937 nähtiin tärkeäksi aatteellinen rakennustyö, jonka tuli herättää kansan syvällä piilevä kulttuuritahto kulttuuriteoksi. Tätä rakennustyötä varten tavoitteena oli saada aikaan kulttuuriohjelma, jonka avulla kulttuurityötä piti suunnitella tarkoituksenmukaisesti. Puhuttiin jopa kokonaisvaltaisesta

kansallisesta kulttuuriohjelmasta, jonka pyrkimykset olivat peräisin 1920- ja 1930-lukujen suomalaisuusaatteesta. Suunnitelmallisuuden lisääminen kulttuurityössä edellytti myös parempaa vuorovaikutusta henkisen ja taloudellisen kulttuurin edustajien välille.

Näitä ajatuksia vasten Rahasto järjesti ensimmäisen kerran kulttuuri-poliittiset neuvottelupäivät vuonna 1943. Niiden keskeiset teemat tulivat sittemmin koskemaan myös laajemmin Rahaston omaa kulttuuritoimintaa 1940- ja 1950-luvuilla. Tarvetta nähtiin lisäksi kulttuurin kansanomaistamiseen ja jälkikasvun turvaamiseen sekä talouden ja kulttuurin välisten verkostojen rakentamiseen. Kulttuuri nähtiin välineenä vahvan kansallisvaltion luomisessa ja itsenäisyyden ylläpitämisessä, se oli avain kansallisen itsetunnon kohottamiseen.

Sodan jälkeen Kulttuurirahasto alkoi määrätietoisesti vilkastuttaa maan kulttuurielämää. Se järjesti maaseudun kulttuurijuhlia ja ylioppilaiden kulttuuritilaisuuksia eri yhteistyökumppanien kanssa. Maaseudun juhlat eivät useinkaan olleet yleisömenestys, mutta Kulttuurirahasto ja sen päämäärät tulivat niissä kuitenkin hyvin esiin. Ylioppilaiden kulttuuritilaisuudet sen sijaan olivat hyvin suosittuja. Niissä esiteltiin niin tieteen kuin taiteen saavutuksia sekä eri maiden ja maanosien kulttuureja. Tilaisuuksia oli vuosina 1945-1949 kaikkiaan 109, ja niissä kävijöitä yli 50 000.

Kulttuurin yleistajuistamiseen liittyi Aikamme kulttuuri –sarja, jonka Rahasto laittoi alulle vuonna 1945. Se ei kuitenkaan menestynyt, sillä kirjoittajia oli vaikea löytää ja motivoida työhön. Yleistajuinen julkaisusarja ei tuonut kirjoittajille riittävästi meriittiä. Rahaston toimistosta organisoitu Artikkelipalvelu toimitti sanomalehdille yleistajuisia eri alojen asiantuntijoiden kirjoittamia artikkeleita vuosina 1945-1967. 1960-luvulla suurimmat lehdet olivat palkanneet omia kulttuuritoimittajia, ja lisäksi Suomen Tietotoimistoon oli palkattu kulttuuritoimittaja, minkä takia artikkelipalvelun merkitys väheni.

Halukkuus yhteistyöhön lehdistön kanssa on saanut Rahaston historiassa monia muotoja. 1940- ja 1950-luvuilla Kulttuurirahasto järjesti sanomalehtimieskursseja, joissa käsiteltiin monipuolisesti kulttuurielämän aiheita. Tätä kautta pyrittiin kehittämään lehtien kulttuuritoimituksia, mutta samalla kurssit edistivät Rahaston hyviä suhteita lehdistöön. Kurssit oli tarkoitettu aluksi lähinnä kulttuuritoimittajille, mutta myöhemmin ne koskivat jo kaikkia toimittajia. Rahasto jatkoi erilaisten seminaarien ja neuvottelupäivien järjestämistä toimittajille vielä 1970- ja 1980-luvuillakin. Tiedotustilaisuuksien ja tiedotepalvelun kautta 1940- ja 1950-luvuilla taas haluttiin kiinnittää suuren yleisön huomio tieteen ja taiteen tekijöiden asemaan ja ajankohtaisiin kysymyksiin. Kulttuurirahasto organisoiti tilaisuuksiin sekä vierailijat että toimittajat. Myös tutustumiskäyntejä tieteellisiin laitoksiin järjestettiin.

1950-luvun alussa Kulttuurirahaston yleistä aktiivisuutta rajoitti kuitenkin myös sen oma taloustilanne. Rahatilanne oli heikko, apurahoja oli jaettu yli varojen, kiinteistöt tuottivat tappiota, lainojen korot ja organisaatiokulut aiheuttivat velkaantumista. Julkisessa keskustelussa yksityisten rahastojen järjestelmä oli kyseenalaistettu. Rahasto tarvitsi myönteistä julkisuutta ja luottamuksen rakentamista. 1950-luvun nopean talouskasvun myötä Kulttuurirahaston taloustilanne kuitenkin helpotti, ja lahjoituksia Rahasto sai tasaiseen tahtiin niin talouselämästä kuin uutena mahdollisuutena henkilön nimeä kantavista nimikkorahastoista.

Taiteilijakunnan katselmukset ja kilpailut tulivat mukaan Rahaston toimintaan 1950-luvulta lähtien. Sävellys-, seinämaalaus-, kirjoitus-, näyttelmäkirjoitus- ja oopperaideakilpailujen kautta pyrittiin saamaan uusia teoksia ja uudistamaan näyttämöiden ohjelmistoa. Samalla ne tarjosivat taiteilijoille mahdollisuuden päästä esiin. Katselmusten järjestämisen lisäksi eri taiteen aloilla todettiin tarvetta koulutuksen järjestämiseen ja ohjaukseen 1950-luvulta lähtien. Musiikki- ja taidekurssit eri puolilla Suomea tarjosivat opetusta, jota muutoin ei ollut saatavilla. Samalla kurssit edistivät kansainvälisiä suhteita. Kurssien järjestäminen jatkui myös 1970- ja 1980-luvuille. Erilaisten ideakilpailujen avulla haettiin 1960-luvulta lähtien

ajatuksia paitsi maaseudun kulttuurielämän vireyttämiseksi myös ideoita maakuntarahastojen toimintaan. Erilaisten muistomerkkihankkeiden avulla haluttiin taas vahvistaa korkeakulttuurin tunnettuutta kansan keskuudessa.

Taiteilijakunnan katselmuksissa oma menestyslukunsa oli Parnasso-lehti, josta tuli Kulttuurirahaston aikana (1951-1968) luettu ja seurattu. Paitsi että Suomen Kulttuurirahasto julkaisi ja kustansi Parnassoa, myös sen toimitustyö tehtiin Kulttuurirahaston toimistossa. Parnasson avulla haluttiin nostaa nuoria taiteilijoita esiin ja samalla uudistaa arvostelua. 1960-luvulla kirjallisuus kuitenkin politisoitui, ja Rahasto näki Parnasson riskinä ja halusi siitä eroon.

Kulttuuripoliittinen vaikuttaminen

1960-luvun myötä Kulttuurirahaston toiminnassa alkoi uusi ajanjakso. Se peilaa hyvin koko suomalaisen yhteiskunnan muuttumista: maassa oli vahva usko elintason nousuun, koulutukseen, pääsyyn kansainvälisille markkinoille. Valtion vastuualue kasvoi ja hallinto paisui. Yhteiskunnan muutos edellytti suunnittelua myös kulttuuripoliitikassa. Hyvä oma taloustilanne mahdollisti Rahaston yhä aktiivisemmän osallistumisen moniin kulttuuritoiminnan hankkeisiin.

Kulttuurirahaston piiri laajeni koskemaan yhä vahvemmin myös maakuntia; yhteiskuntarakenteen muutos maassamuuttoineen toi mukanaan maaseudulle suunnatun kulttuuripoliittikan tarpeen. Maakuntarahastot alkoivat järjestää erilaisia kulttuuripoliittisia seminaareja ja keskustelutilaisuuksia. Myös maakuntarahastoilla oli selkeä vaikuttamispyrkimys, esimerkiksi Pirkanmaan rahasto pyrki edistämään Tampereen Teknillisen Korkeakoulun perustamista. Maakuntarahastot valmistivat lisäksi erilaisia kulttuuripoliittisia ohjelmia, joita pyrittiin sovittamaan yhteen Suomalaisuuden Liiton ja Kotiseutuliiton ohjelmien kanssa. Niin ikään eri taidekilpailut ja -kurssit kuuluivat maakuntarahastojen ohjelmaan.

1960-luvun kulttuuripoliittisen vaikuttamisen ajanjaksoon kuuluivat olennaisimmin kulttuuripoliittiset neuvottelupäivät, joita Rahasto järjesti vuosina 1959, 1962, 1965 ja 1968. Päivien tehtävä oli kartoittaa kulttuurielämää mutta ennen kaikkea luoda siihen suunnitelmallisuutta. Mukana oli yhä pyrkimys välittää kulttuuria koko kansalle, mutta uutena pyrkimyksenä tuli voimakkaammin esiin myös kansallisen kulttuurisen suorituskyvyn nostaminen kansainväliselle tasolle. Vuonna 1959 neuvottelupäivien teemana olivat kulttuurielämän keskitetympi järjestelmä, koulutus ja kulttuurin rahoitus, vuonna 1962 Suomen asema kansainvälisessä kulttuuri- ja talousvuorovaikutuksessa, vuonna 1965 kulttuurin kehittäminen ja vuonna 1968 kulttuuri ja hallinto. Päiville osallistui kunkin vuonna 2000-2500 henkilöä. Kansainvälinen kilpailukyky tuli esiin myös vientiseminaareissa, joita Rahasto järjesti vuonna 1961.

Ensimmäisiä päiviä vuonna 1959 järjestettäessä Kulttuurirahaston hallituksessa oli havaittu, että valtiolla ei ollut riittävää henkilökuntaa eikä elintä esittämään kulttuuripoliittisia uudistuksia eteenpäin. Myöskään puolueilla ei ollut kulttuuripoliittisia ohjelmia, eikä ylipäätään maassa ollut kokoavaa yhdistystä kulttuuripoliittisten uudistusten edistämiseksi. Tämän takia Rahasto perusti neljä neuvottelukuntaa kokonaisvaltaisen näkemyksen aikaansaamiseksi ja suunnitelmallisuuden lisäämiseksi tieteen, taiteen, hallinnon ja talouselämän aloille, ja myös valmistellakseen neuvottelupäiviä. Neuvottelukuntien yhteistyöelimenä oli kulttuuripoliittinen toimikunta, jonka jäseniä olivat neuvottelukuntien puheenjohtajat ja sihteerit.

Neuvottelupäivät olivat mahdollisia laajan, eri alojen asiantuntemusta edustavan talkoojoukon voimin. Talkoojoukko työskenteli sekä neuvottelupäivien järjestämiseksi että samanaikaisesti vaikuttaakseen aktiivisesti aloitteiden puolesta muissa organisaatioissa neuvottelupäivien välillä. Itse neuvottelupäivien aikana ei aina syntynyt vilkasta keskustelua osallistujien kesken, saati synteisiä. Vaikuttamisen näkökulmasta olennaista oli kuitenkin, että neuvottelukuntien kokouksissa tehdyt ehdotukset vietiin Rahaston johtoelinten ja eri asiantuntijaelinten käsiteltäviksi. Ne taas

välittivät ehdotuksia valtiovallan, eri järjestöjen ja säätiöiden toteutettavaksi tai julkisuuteen. Neuvottelukunnat olivat yhteydessä valtiovallan asettamiin komiteoihin.

Kuvaavana esimerkkinä neuvottelukuntien työstä on kulttuurihallinnon neuvottelukunta, joka päätti vuonna 1960 ryhtyä selvittämään taiteen organisaatiota ja toimimaan sen tehostamiseksi. Tarve tähän oli todettu myös laajemmin. Valtion taidepolitiikka oli ollut harkinnanvaraisuuteen perustuvaa määrärahopolitiikkaa eikä perustunut mihinkään kokonaissuunnitelmaan, vaan lähinnä taiteen kentän painostukseen. Kulttuurihallinnon neuvottelukunnan suunnitelma hahmottui pian ajatukseksi valtion taiteellisesta keskustoimikunnasta. Valtion taidekomitea asetettiin vuonna 1962, ja eri vaiheiden jälkeen laki taiteen edistämisestä astui voimaan vuonna 1968. Sen perusteella muodostettiin valtion taide-toimikunnat ja taiteen keskustoimikunta.

Kulttuurihallinnon neuvottelukunta omalta osaltaan painosti valtiovaltaa taidetoimikuntalaitoksen organisoinnissa. Kulttuurirahaston hallitus seurasi komitean mietinnön etenemistä ja päätti mm. tukea mietintöön sisältyvien ehdotusten toteutumista. Kulttuuripoliittiset neuvottelupäivät edistivät asian julkituomista ja tarpeen perustelua. Päivien ympärille organisoitiin mittava tiedotustoiminta tiedotustilaisuuksineen. Lisäksi puheenvuoroja referoitiin lehdistöä varten ja lehdistöä kannustettiin asian esilläpitoon. Kulttuurirahaston rooli aloitteentekijänä — pikemminkin kuin sen toteuttajana — oli laaja-alaista.

Kulttuuripoliittisen vaikuttamisen kauteen — ja samalla ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun — kuului myös naistoimikunta, joka toimi Kulttuurirahastossa vuosina 1964-1972. Toimikunnan tehtäväksi tuli naisten aktivointi kulttuurielämässä. Toimikunta koostui viidestä itsenäisesti toimivasta jaostosta: tieteen, taiteen, opetuksen, järjestöjen ja tiedotuksen jaostosta. Se organisoii mm. seminaareja ja neuvottelupäiviä sekä esitelmä- ja keskustelutilaisuuksia. Toimikunta sai aikaan selvitykset naisten asemasta tieteessä ja taiteessa ja kiinnitti kulttuuripoliittisten

neuvottelukuntien tavoin valtiovallan huomiota naisten toiminnan tiellä oleviin esteisiin. Toimikunnan jäsenet laativat lehtiartikkeleita, pitivät esitelmiä ja esiintyivät radio- ja televisiokeskusteluissa.

Kulttuurirahaston aloitteellisuus sai aikaan luottamusta. 1960-luvulla Suomen Ylioppilaskuntien Liitto kääntyi Rahaston puoleen havaittuaan, että viranomaiset eivät olleet valmistautuneet uuteen ylioppilastulvaan. Rahasto perusti yhdessä Väestöliiton kanssa koulutusneuvoston asiaa varten. Koulutusneuvoston tekemien suunnitelmien perusteella toteutettiin kieli-instituutit, sihteerij- ja kanslistikoulutus sekä yo-pohjainen laboranttikoulutus. Keksintötoimisto taas perustettiin Suomen Kulttuurirahaston yhteyteen vuonna 1957. Keksintöjen kehittytyötä tukevaan järjestelmään oli havaittu tarvetta, ja keksijän työtä oli popularisoitava. Toimistolle tuli vuosittain 100-300 ehdotusta. 1960-luvulla henkilökuntaa olisi pitänyt lisätä, minkä takia toiminnasta päätettiin luopua. Sen tilalle perustettiin Keksintösäätiö vuonna 1971.

Huomio apurahoihin

Valtiosta tuli 1960-luvun myötä merkittävin tieteen ja taiteen rahoittaja. Sen tiede- ja taidehallinto organisoitui. Moni Kulttuurirahaston ajamista asioista oli toteutunut, ja samoin useat 1960-luvun aktiviteeteista oli lopetettu. Nyt Rahaston huomio kiinnittyi lähes pelkästään apurahoihin. Se näki itsensä valtion tukea täydentävänä rahoittajana ja myönsi tukea paitsi uusille aloille myös niille, jotka jäivät valtiolta syrjään. Oman kulttuuritoiminnan muotona koulutus jatkui eri aloilla samoin kuin erilaisten taidekurssien järjestäminen eri puolilla maata. 1980- ja 1990-luvuille mahtui myös muutama taidekilpailu, joilla haluttiin nostaa ennen kaikkea nuoret taiteilijat esiin.

Aktiivinen, määräaikainen osallistuminen ajankohtaisten haasteiden ratkaisemiseen on ollut oman kulttuuritoiminnan perusluonne. Kulttuurirahasto on usein ollut käynnistämässä toimia mutta vetäytynyt sivummalle siinä vaiheessa, kun valtio tai jokin muu taho on ottanut aloitteet ja

hankkeet hoidettavakseen. Maakunnissa Rahaston aktiviteetit ovat usein olleet erilaisia piristysruiskeita kulttuuritoiminnan vireyttämiseksi.

Omalla kulttuuritoiminnalla on haettu myönteistä julkisuutta, ja vastaavasti Rahasto on pitäytynyt sellaisten hankkeiden ulkopuolella, joissa julkisuus olisi voinut kääntyä sitä vastaan. Myönteisen julkisuuden saaminen on nähty tärkeäksi paitsi varallisuuden myös arvostuksen ja luottamuksen kasvattamiseksi ja ylläpitämiseksi. Eri toimien julkisuuteen liittyvää riskiä on Rahaston historiassa seurattu tarkasti.

Yhtä lailla Kulttuurirahasto on vetäytynyt pois eri hankkeista, jos henkilökuntaa olisi tullut merkittävästi lisätä. Oman kulttuuritoiminnan toteutuksessa on käytetty apuna yhteistyökumppanuuksia tai organisoitu omia ideoita apurahoja myöntämällä. Apurahatoiminnan ja oman kulttuuritoiminnan suhde on ollut historian aikana häilyvä.

Tällä hetkellä keskusrahastoon on vakiintunut muutamia pysyviä tai toistuvia oman toiminnan muotoja. Tärkeimpiä niistä Rahasto ei ole itse aktiivisesti etsinyt tai rakentanut, vaan ne ovat tulleet Rahastoon lahjoitusten myötä: Mirjam Helin -laulukilpailu ja Taidekoti Kirpilä. Keskusrahaston nykyistä kulttuuritoimintaa kuvataan tarkemmin jäljempänä luvussa V.

Maakuntarahastojen oma toiminta perustuu kauttaaltaan määräaikaan hankkeisiin. Tyypillisintä on viime vuosina ollut erilaisten seminaarien järjestäminen. Niiden aiheet ovat vaihdelleet taiteen ja tieteen kysymyksistä maakunnalliseen kulttuuripolitiikkaan. Seminaarit kokoavat hyvin yleisää, mutta niillä ei useinkaan ole kauaskantoisempia tavoitteita, kyse on enemmän toimijoiden kokoamisesta ja keskustelun herättämisestä. Muutama maakuntarahasto on toteuttanut erilaisia edistämishankkeita, esimerkiksi kansankulttuurin tukemiseksi. Tutkimushankkeita ja kilpailuja on ollut niin ikään muutamia. Aiemmin suosittujen kurssien järjestäminen on jäänyt lähes kokonaan pois.

Maakuntarahastojen hoitokuntien käytössä on vuosittain 10 000 euron määräraha oman kulttuuritoiminnan järjestämiseen. Sitä suurempien hankkeiden rahoitusta hoitokunnat ovat voineet hakea Kannatusyhdistyksen johtokunnalta. Omien hankkeiden rakentaminen riippuu ratkaisevasti otosiamiesten ajankäytöstä. Viime vuosina maakuntarahastot ovat viritelleet yhteistoimintaa. Tästä esimerkkeinä ovat alueelliset kulttuurinpuolustuskurssit, joita on järjestetty vuosina 2001 ja 2006. Keski-Suomen ja Etelä-Savon rahastot ovat toteuttaneet yhteisen luovuuden barometri -tutkimuksen, Etelä- ja Keski-Pohjanmaan rahastot puolestaan tutkimushankkeen, jossa tarkastellaan nuorten käsityksiä ja odotuksia kulttuuripalveluista ja kulttuurin harrastamisesta.

III RAHASTO 2000-LUVUN TOIMINTAYMPÄRISTÖSSÄ

Väestön ja talouden kehitys

Maailman talouden painopiste siirtyy hitaasti Aasiaan, Euroopan väestö vanhenee ja muuttoliike tuo maanosaan uusia ihmisiä, mikä elvyttää taloutta mutta lisää myös yhteiskunnallista jännitystä. Sen rakentava ratkaiseminen on lähivuosisikymmenien tärkeimpiä kysymyksiä, jotta estetään yhteiskuntien jakautuminen kulttuurisesti eristäytyneisiin etnisiin ryhmiin. Elintasoerojen kasvu suomalaisen yhteiskunnan sisällä on erityisen monimutkainen ongelma globalisaation oloissa, kun vastakkain ovat vauraan länsimaan pienituloiset ja kolmannen maailman köyhyydestä ponnisteleva väestö.

Väestön vanheneminen johtaa Suomessa työvoimapulaan ja todennäköisesti työn kallistumiseen. Vaikka kansainvälinen kilpailu ja liikkuvuus saattavat hidastaa työvoimakustannusten nousua, on epävarmaa, riittäisikö maapallonlaajuisten työmarkkinoiden syntyminen laskemaan kotimaisia palkkoja. Yleiseen ansiotasoon on tähän asti vaikuttanut merkittävimmin työn tuottavuuden kasvu teollisuudessa. Se on erityisesti kulttuurialojen kannalta ongelma, koska työn tuottavuus ei tieteessä ja taiteessa nouse juuri lainkaan. Tämä Baumolin tautina tunnettu taloustieteen ilmiö tarkoittaa, että kulttuuri tulee jatkuvasti kalliimmaksi suhteessa tavarantuotantoon. Tuottavuutta voidaan nostaa vain kasvatamalla yleisömäärää tai nostamalla hintoja: molemmilla keinoilla on kulttuuripoliittisia vaikutuksia. Jotta tutkijoiden ja taiteilijoiden suhteellinen ansiotaso voitaisiin muuten pitää ennallaan, on joko

jatkuvasti lisättävä rahoitusta tai vähennettävä työn tekijöiden määrää. Jälkimmäinen vaihtoehto olisi toivottava sekä yhteiskunnan työvoimatarpeen että kulttuurialojen ansiokehityksen kannalta. Toisaalta yleinen koulutus- ja sivistystason nousu on sinänsä myönteistä, koska se lisää myös ihmisten mahdollisuuksia nauttia kulttuurista ja vahvistaa yleisöpohjaa. Ylikoulutuksen riskiä on siten arvioitava lähinnä suhteessa työllisyysmahdollisuuksiin eri aloilla.

Kulttuurirahasto on viime vuosina johdonmukaisesti pitänyt apurahansaajien määrän ennallaan huolimatta lisääntyvistä hakemuksista ja kasvattanut sen sijaan apurahojen keskikokoa. Ottaen huomioon, että erilaisten kulttuuritapahtumien tarjonta on Suomessa edelleen valtava ja monilla aloilla määrät vain nousevat (esimerkiksi julkaistujen kirjojen nimekemäärä), ei kulttuurin määrällistä laskua voi pitää automaattisesti haitallisena, varsinkin jos siihen voidaan yhdistää laadullinen nousu. Laadullisen tason nostamiseksi Kulttuurirahastolle on luontevaa jatkosakin järjestää oma-aloitteisesti sellaista koulutusta ja kurssitoimintaa, jota muutoin maassa ei järjestetä.

Kulttuuritarjonnan alueellinen jakautuminen on kriittinen kysymys, johon Kulttuurirahasto voi vaikuttaa erityisesti maakuntarahastojen kautta. Apurahatoiminta antaa tähänkin hyvät mahdollisuudet, mutta myös oman kulttuuritoiminnan kautta Rahasto voi olla aloitteellinen.

Kaikkien maahanmuuttajien asettuminen Suomeen ei ole sujunut ongelmitta. Keskustelu etnisten ryhmien suhteista polarisoituu helposti rasismien ja poliittisen korrektivismin välille. Toiselta puolen olisi vastuutonta teeskennellä, ettei ongelmia ole olemassa tai tulossa – ilmeneehän niitä kaikkialla Länsi-Euroopassa, missä osa maahanmuuttajista eristäytyy omien normiensa mukaisesti yhteisöihin. Toiselta puolen pelätään, että ongelmien korostaminen vahvistaisi niitä tarpeettomasti. Yhteiskunnalliset epäkohdat on kuitenkin helpointa poistaa, kun niiden syyt tunnistetaan ja tunnustetaan ja ollaan valmiita kuuntelemaan kaikkia osapuolia. Maahanmuuttajat ja heidän jälkeläisensä on saatava

tuntemaan itsensä osaksi suomalaista yhteiskuntaa ja tukemaan sen perusnormeja, samalla kun he voivat säilyttää tärkeinä pitämiään siteitä omiin kulttuureihinsa ja kokea sen arvostetuksi.

Eläkeläiset tulevat muodostamaan kasvavan ryhmän, jolla on aikaa ja usein myös varaa nauttia kulttuurista. Toisaalta kulttuurin avulla voidaan tukea hyvää vanhuutta ja helpottaa esimerkiksi yksinäisyyttä. Tämä saattaa luoda kulttuurille merkittävää uutta kysyntää.

Ympäristökysymykset ovat laaja ja tärkeä kokonaisuus, jota Rahasto on lähestynyt toistaiseksi lähinnä myöntämällä normaaleja tutkimusapurahoja sekä tarjoamalla tilaisuuksia laajempaan monitieteiseen keskusteluun (kaksi Argumenta-hanketta ja yksi Tieteen työpaja). Aihe on syytä pitää edelleen keskusteluissa mukana.

Kansainvälistyminen

Kulttuurirahaston sääntöjen mukaan Rahaston tarkoitus on ”suomalaiskansallisen henkisen ja taloudellisen viljelyn vaaliminen ja kehittäminen”. Tämän toteuttamiseksi säätiön tulee tukea ”toimintaa, joka edistää suomalaiskansallisen kulttuurin kaikinpuolista menestymistä”. Kun suomalainen kulttuuri saa uusia muotoja sekä kansainvälistymisen että maahanmuuton takia, ”suomalaiskansallinen” viittaa huomattavasti hajanaisempaan ilmiöön kuin Kulttuurirahastoa perustettaessa. Suomalaisten peruseruokaa ovat nyt pasta ja pizza, ja jossakin vaiheessa ne ovat ehkä jo perinneruokaa.

Rahasto on omaksunut sen linjan, että kaikenlainen suomalaisten tekemä, Suomessa tehtävä tai Suomeen kohdistuva tieteellinen ja taiteellinen työ on osa suomalaista kulttuuria. Tämä tulkinta ei ole käytännössä aiheuttanut ongelmia. Rahasto on myös sopeutunut kansainväliseen liikkuvuuteen: apurahoja myönnetään koko ajan enemmän sekä suomalaisten työskentelyyn ulkomailla että Suomessa työskenteleville ulkomaalaisille. Rahasto otti vuoden 2005 haussa käyttöön englanninkielisen

hakulomakkeen, jota vuoden 2007 haussa käytti noin kolme prosenttia hakijoista. Ulkomaiden kansalaisia oli hakijoista 3,7 prosenttia ja apurahan saajista 3,0 prosenttia.

Kulttuurirahaston kokoiset säätiöt Euroopassa ovat yleensä kansainvälisesti suuntautuneita ja osallistuvat mm. kehityshankkeisiin kolmannessa maailmassa. Tästä näkökulmasta varakkaan pohjoiseurooppalaisen säätiön pitäytyminen puhtaasti kotimaisen kulttuurin tukemisessa voi näyttäytyä kapeakatseisuutena. Ottaen huomioon Rahaston historian ja säännöt on vaikea ajatella, että Kulttuurirahasto pystyisi oleellisesti lisäämään tukeaan vieraille kulttuureille muuten kuin välillisesti suomalaisten tekemän tutkimuksen kautta. Bosnian UWC-koulu on ollut tästä poikkeus. Muuten Rahaston ulkomaiset hankkeet ovat suuntautuneet lähinnä Venäjälle, sielläkin sukukansojen pariin.

Yhteistyö ulkomaisten rahoittajien kanssa teettää niin paljon työtä, että se on perusteltua vain silloin, kun toiminnan vaikutukset ehdottomasti halutaan ulottaa Suomen rajojen ulkopuolelle. Tieteellinen ja taiteellinen yhteistyö toimii luontevammin suoraan rahoitettavien hankkeiden välillä. Vain poikkeuksellisesti rahoittajat voivat solmia yhteyksiä paremmin kuin tuettavat itse. Sen sijaan säätiöt keskustelevat yleisellä tasolla vilkkaasti yhteisistä ongelmista ja parhaista käytännöistä. Tässä suhteessa Kulttuurirahasto on viime vuosikymmeninä ollut Suomen kansainvälisimmin suuntautuneita säätiöitä. Rahasto on Euroopan säätiökeskuksen aktiivinen jäsen, ja yliasiamies toimii Euroopan suursäätiöiden Haagin klubin sihteerinä.

Muut kulttuurin rahoittajat

Suomalaisten säätiöiden lukumäärä ja jakamat rahasummat ovat kasvaneet 1990-luvun alusta lähtien. Samaan aikaan valtio on kasvattanut tutkimusrahoitustaan ja Suomeen on luotu tutkijakoulujärjestelmä. Tohtoreiden määrää on nostettu mahdollisesti liikaakin. Säätiörahoituksen ongelmaksi taas on noussut pirstaleisuus. Samoja hakemuksia arvioidaan

lukuisissa säätiöissä, jotka myöntävät lyhytkestoisia apurahoja. Hakijoiden aikaa tuhlaantuu hakemiseen, säätiöiden aikaa prosessin pyörittämiseen ja asiantuntijoiden aikaa hakemusten lukemiseen. Viimeinen tekijä saattaa pian muodostua kriittiseksi. Jossakin vaiheessa säätiöiden tulisi harkita yhteistoimintaa apurahojen arvioimisessa. Se on herkkä kysymys, koska yksittäisen säätiön identiteetti silloin hämärtyy. Ongelma koskee enemmän apurahapolitiikkaa eikä suoraan kuulu tämän työryhmän tehtäviin. Omassa kulttuuritoiminnassaan Kulttuurirahasto ei yleensä tarvitse muiden säätiöiden myötävaikutusta, vaikka se on joskus symbolisesti tärkeää. Varsinaista kilpailua näkyvyydestä tai lahjoittajista suomalaisten säätiöiden välillä ei tällä hetkellä esiinny, eivätkä Kulttuurirahaston viime vuosien näkyvät suurhankkeet ole synnyttäneet vastaavia reaktioita sisarsäätiöissä.

Kulttuurin rahoituksessa kaksi ylivoimaisesti merkittävintä tekijää ovat julkinen valta ja markkinavoimat. Molemmista perimmäinen taho on suomalainen yleisö: edellisessä tapauksessa veronmaksajien intressit ja keskusjohtoinen suunnittelu, jälkimmäisessä kulttuurin kuluttajien hajautetut valinnat. Molemmat ovat laajalti hyväksytyjä toisiaan täydentäviä kanavia resurssien jakamiseksi, mutta yksityinen säätiö joutuu tarkkaan miettimään tehtävänsä niiden rinnalla.

Sodan jälkeen Kulttuurirahasto teki paljon aloitteita, joita vaurastuvan yhteiskunnan oli helppo ottaa toteuttaakseen. Erityisesti valtion ja kuntien rooli kasvoi jatkuvasti. Viimeisten viidentoista vuoden aikana julkinen talous on kiristynyt. Kulttuurirahasto saa yhä enemmän hakemuksia, joissa paikataan julkisen rahoituksen aukkoja. Erilaiset kannatusyhdistykset toimivat valtion ja kuntien taidelaitosten bulvaaneina. Erityisen kiinnostuneita yksityisestä rahoituksesta ovat yliopistot. Ne pyrkivät aktiivisesti nostamaan profiiliaan varainhankinnassa ja etsivät myös yhteyttä elinkeinoelämään. Rahasto on uudessa tilanteessa suhteessaan julkiseen rahoitukseen ja on vaarassa menettää aloitteentekijän roolinsa.

Valtiovalta on suunnannut lisää varoja kulttuurivientiin tähdäten erityisesti populaarikulttuurin kaupallisiin mahdollisuuksiin. Tieteessä taas painopiste on ollut yhteiskunnan taloudellista pohjaa vahvistavassa tutkimuksessa, ns. kansallisessa innovaatiojärjestelmässä. Kun valtio tukee yhä enemmän taiteen, populaarikulttuurin ja tieteen kaupallista hyödyn-tämistä, ei Kulttuurirahastolla liene erityistä tarvetta muuttaa omaa linjaansa samaan suuntaan. Rahaston taloudelliset resurssit huomioon ottaen olisi kyseenalaista siirtyä tieteen rahoituksessa Tekesin ja Sitran kanssa samalle kentälle samoin tavoittein. Kulttuuriviennissäkin ne tuotteet, joiden myynti-potentiaali on suurin, menestyvät jo luonnostaan ilman Rahaston ylimääräistä tukea. Ne eivät aina ole taiteellisesti kunnianhimoisia, varsinkaan kaikkein suurimmille yleisöille suunnatut.

Yllä olevasta ei seuraa, että Kulttuurirahasto väheksyisi sellaista taidetta ja tiedettä, johon liittyy taloudellisia arvoja tai toiveita niistä. Hyvä taide on ennenkin vaurastuttanut tekijöitään — Sibelius tuottaa edelleen eniten tekijänoikeustuloja Suomeen — ja Suomen yliopistoissa on viimeisen sa-dan vuoden aikana jatkuvasti tehty tutkimusta, jonka taloudellinen merki-tys on ollut huomattava, tai siihen on ainakin pyritty. Taiteen, viihteen ja populaarikulttuurin monimutkaista vyyhteä käsitellään seuraavassa ala-luvussa.

Taiteen ja viihteen muuttunut suhde

Viime vuosisadan jälkipuoliskolla yleisön ja taiteentekijöiden käsitykset hyvästä taiteesta ovat aikaisempaan verrattuna etäänntyneet toisistaan. Tätä kysymystä on nyttemmin pohdittu monien taiteenalojen sisällä. Samaan aikaan taide on marginalisoitunut ja viihde vallannut alaa kaikkialla ympäristössämme. Jako taiteeseen ja viihteseen on muodostunut leimaa-vaksi. Kärkevimmillään taide nähdään viihdytyksen vastakohtana. Tai-teella onkin viihdytyksen ohella myös muita tavoitteita, jotka vaihtelevat taiteenaloittain. Kuitenkin aiemmin historiassa taide on täyttänyt yhteis-kunnassa paljon suuremman osan siitä viihdyttävästä tehtävästä, jonka nyt täyttää populaarikulttuuri. Taiteen ja viihteen rajanveto on nyt kuten aina

mahdotonta, vain ääripäät on mahdollista selvästi tunnistaa, eikä suuri osa yleisöstä polarisoidu vain toisen seuraajaksi.

Todennäköisesti korkeakulttuurista nauttii nyt suurempi osa suomalaisista kuin koskaan aiemmin historiassa. Toisaalta ottaen huomioon koulutetun väestön määrän kasvun korkeakulttuurin harrastajien määrä lienee suhteellisesti laskenut. Viihteen nousu on paljolti seurausta taloudellisesta demokratisoitumisesta 1900-luvun kuluessa. Kun aineellinen hyvinvointi ja vapaa-aika ovat levinneet ensin keskiluokkaan ja lopulta suurelle enemmistölle, kulttuurin kuluttajia on käytännössä koko kansa. Yleisön laajetessa halpatuotettua populaarikulttuuria on tuotettava yhä enemmän – sata vuotta sitten sen markkinat olivat vähäiset. Samaan aikaan tuottovaatimusten kasvu pakottaa tavoittelemaan yhä suurempia yleisöjä ja stereotyyppisempiä tuotteita. Massamarkkinointi on mullistanut julkisuustaistelun ja hämärtänyt käsitystämme siitä, mikä on merkittävää. Ammattitaidon merkitys laadun kriteerinä on vähentynyt.

Viihteen nousu on vaikuttanut epäsuorasti myös taiteeseen. Kun viihdemarkkinointi on mullistanut kulttuuriyleisön käsitteen, eivät taiteilijat enää ole voineet mitata menestystään yleisön suosiolla. Liiallinen suosio on pikemminkin voinut muodostua rasitteeksi arvostuksen kannalta. Moni vakava taiteilija on alkanut mitata menestystään ennen kaikkea kollegojen ja kriitikoiden tunnustuksen määrällä, vaikka ilmiö ei ole tietenkään vallannut läpikäyvästi kaikkea taidetta. Yleisesti ottaen taide on teoretisoitunut ja autonomisoitunut, siis irronnut yhteiskunnan kontrollista ja samalla yleisöstään. Viihde on ajanut taiteen edellään kulttuurin kentän nurkkaan.

Kun taide sodan jälkeen irtisanoutui ns. nationalistisesta projektista, se samalla irtisanoutui muistakin mahdollisista projekteista eikä enää voinut saavuttaa samaa suomalaisia yhdistävää asemaa kuin vuosisadanvaihteen ns. kultakaudella tai vielä Väinö Linnan tuotannossa. Jotkut muut ilmiöt kuten euroviisuvoitto ja urheilukilpailut pystyvät siihen edelleen, joten tuskin voidaan väittää, että yhteiskunnallinen kehitys olisi tehnyt yhteiset

taidekokemukset käytännössä mahdottomiksi. Tästä ei seuraa, että taiteen pitäisi säännönmukaisesti pyrkiä maksimaaliseen yleisöön.

Modernissa kulttuurikeskustelussa on usein esitetty, että yleisö on liian konservatiivista tunnistaakseen uusia mestariteoksia ja ylipäänsä hyväksyäkseen uusia tyyllisuuntia. Tämä ajattelutapa on vain vahvistanut ammattilaisten ja yleisön välille syntynyttä juopaa, jopa johtanut taiteen tietoiseen etäännyntymiseen yleisön mausta. Olisi syytä selvittää, kuinka paljon väitteen tueksi löytyy konkreettisia todisteita taiteen historiasta. Esimerkiksi monet nykyään arvostetut säveltäjät ovat olleet jo elinaikanaan erittäin suosittuja, ja aiemmin yleisö on halunnut kuunnella juuri oman aikansa musiikkia. On sanottu, että mitä lahjakkaampi henkilö taiteellisesti on, sitä vaikeampaa hänen makuaan on ennakoida. Taiteen kaanoniin myöhemmin laskettuja teoksia ovatkin usein arvostelleet juuri taiteilijakollegat.

Tieteenkin puolella yleisö ja asiantuntijat arvostavat erilaisia asioita tai ainakin erilaisia tapoja esittää asioita. Se ei kuitenkaan ole yhtä suuri ongelma, koska tutkijoille kollegojen ja maallikoiden ero on selvempi: heille ei voi pitää samanlaisia esitelmiä, eivätkä maallikoita voi kiinnostaa uusimmat löydöt, jos heiltä puuttuu käsitys niihin johtaneesta aiemmasta tiedosta. Taiteen puolella on ollut vaikeampaa ajatella, että yleisölle ja kollegoille esiteltäisiin eri työt. Kun teosten ensisijaisina vastaanottajina ovat taiteilijat, kriitikot ja muut asiantuntijat, niiden uutuus korostuu estetiikan kustannuksella – taide epäestetisoituu, kuten on sanottu. Tällaisen taiteen kulttuurinen funktio on toinen kuin taiteen, jonka ymmärtäminen ei vaadi koulutusta tai perehtymistä. Nykytaide ei siis riitä yksin täyttämään sitä tehtävää, joka oli tyypillistä vanhemmalle taiteelle. Modernismiin liittynyt kielto tehdä asioita samoin kuin ennen on paradoksaalisesti johtanut siihen, että eilispäivän taiteen osuus tämän päivän kulttuurissa on suurempi kuin koskaan aiemmin historiassa.

Humaanin yhteiskunnan tulisi pystyä tarjoamaan kaikille jäsenilleen heidän haluamaansa kulttuuria. Suurimmille yleisöille se voi tarkoittaa massatuotettua viihdettä. Suppean joukon taidettakin tarvitaan kuten

suppean joukon tiedettä. Suuri aukko on tällä hetkellä keskisuuren yleisön taiteessa, joka on kadonnut elitismin ja populismin väliseen kuiluun. Tähän yleisöön kuuluu suuri määrä suomalaisia, joille viihdeteollisuus on liian kevyttä ja sisällyksetöntä mutta sisäpiirin taide liian itsერიittoa ja vaikeasti ymmärrettävää. Historiallisen kokemuksen mukaan taide, joka onnistuu vetoamaan sekä yleisöön että asiantuntijoihin, jää kulttuuriseen muistiin parhaiten. Hyvin menestyneiden taiteilijoiden harvalukuisuus osoittaa, kuinka vaikeaa sen tuottaminen on.

IV RAHASTON KULTTUURIPOLIITTISET TAVOITTEET

Yksityisenä säätiönä Kulttuurirahaston on vältettävä liukumasta muiden tekemien päätösten passiiviseksi myötäilijäksi. Yhtä lomaannuttavaa olisi määritellä Kulttuurirahaston tehtävä käänteisesti: tuemme pelkästään sitä, mitä julkinen valta ja/tai markkinat eivät tue. Molemmissa tapauksissa päätökset tehdään muualla ja säätiö sopeutuu niihin. Kulttuurirahaston suhde valtioon toteutuu parhaiten niin, että Rahasto pyrkii saamaan julkiset toimijat mukaan omiin aloitteisiinsa ja tavoitteisiinsa. Painopisteet voivat silloin poiketa niistä, joita valtio tai kuluttajat suosivat. Ne perustuvat kuitenkin Rahaston hallituksen ja johtokunnan omaan harkintaan, ei konventionaalisiin arvostuksiin, vaikka ne olisivat tieteen ja taiteen kentällä olleet pitkään hyväksytyjä.

Edellisessä luvussa analysoidut toimintaympäristön muutokset eivät kaikki edellytä Kulttuurirahastolta konkreettisia kulttuuripoliittisia tavoitteita. Esimerkiksi lisääntynyt kansainvälinen vuorovaikutus näkyy Rahaston apurahojen jaossa sekä eurooppalaisten säätiöiden kanssa-käymisessä. Rahastolla ei ole erityisiä tähän liittyviä päämääriä, joita se voisi omin toimin muita tehokkaammin edistää. Suomalaisten keski-ikäen nousu on merkittävä trendi, joka tulee monin tavoin vaikuttamaan kulttuuriinkin. Rahaston tulee tiedostaa kehitys ja olla valmiina tukemaan ikääntyvän väestön mahdollisuuksia nauttia kulttuurista. Tässä vaiheessa Kulttuurirahasto asettaa silti etusijalle nuorison kasvattamisen kulttuurin harrastajiksi ja syrjäytyneiden nuorten tavoittamisen kulttuurin avulla.

Kulttuurirahasto määrittelee seuraavat neljä toiminta-aluetta painopisteikseen lähivuosina. Nämä liittyvät kansalliseen eheyteen ja yhteisvastuuseen, lasten ja nuorten kulttuuriin, tieteen ja taiteen asemaan yhteiskunnassa sekä uhanalaiseen kulttuuripääomaan. Painopisteiden tarkoitus ei ole sulkea pois muita hankkeita, joiden käynnistämistä pidetään tarpeellisena. Painopisteet ohjaavat kuitenkin aktiivisesti valmistelua, ja työtä voidaan vielä vahvistaa luottamuselimistä nimetyillä suunnitteluryhmillä. Näihin liittyviä hankkeita etsitään ja suositaan, tarvittaessa yhteistyössä valtion ja kuntien kanssa. Rahaston on myös toiminnassaan edistettävä laatua määrän sijasta ja pidättäydyttävä hankkeista, joissa kulttuuritarjonnan määrää kasvattamalla vaarannetaan sen rahoitus pohja tulevaisuudessa.

Rahaston kulttuuripoliittiset tavoitteet ja painopisteet koskevat koko Kulttuurirahastoa. Niiden toteuttaminen voi saada eri muotoja keskusrahastossa ja maakuntarahastoissa. Toivottavaa on, että myös maakuntarahastot päätyvät omien hankkeiden ja aloitteiden valmisteluun. Maakuntarahastot voivat määritellä maakunnallisia painopisteitä omissa strategioissaan. Lähivuosina maakunnissa on joka tapauksessa ratkottavana isoja kulttuurin kysymyksiä, esimerkiksi kulttuuritarjonnan kunnallinen rahoitus ja alueellinen jakautuminen. Näihin suhtautuminen edellyttää hyvää keskusteluyhteyttä ja yhteistyötä keskusrahaston ja maakuntarahastojen välillä.

Vastuu kansallisesta ja yhteiskunnallisesti eheydestä

Kulttuurirahastoa perustettaessa Suomi oli kansalaissodan jäljiltä jakautunut. Rahaston perustajat halusivat yhdistää kansan kulttuurin avulla, luoda sivistyneistön ja kansan liiton. Sodan jälkeen yleinen vaurastuminen ja koulutustason nousu auttoivat kuroma umpeen sosiaalisia eroja. Tämän päivän maailmassa yhteiskunnan jakautuminen menestyviin ja syrjäytyviin on taas kasvava uhka, jolloin yhteiskunnallinen eheys saattaa muodostua yhtä merkittäväksi kysymykseksi kuin 1930-40-luvuilla. Kulttuurirahaston historialliseen rooliin sopii sellaisen kehityksen vastus-

taminen. Jos ahneus saa unohtamaan yhteisvastuun ja huolenpidon heikoimmista, suomalainen yhteiskunta kokonaisuutena kärsii. Kaikkein syvimmin vaikuttaa lasten ja nuorten syrjäytyminen. Rahasto ei yleensä myönnä apurahoja pelkästään sosiaalisin perustein. Omassa kulttuuritoiminnassa sosiaalinen painotus voi tarvittaessa olla vahvempi, mutta silloinkin tavoitteena tulee olla toimivien mallien luominen eikä perusturvan tarjoaminen.

Kulttuurisen pääoman kasvattaminen auttaa parhaimmillaan lisäämään tietoa ja ymmärrystä, sopeutumista ja suvaitsevaisuutta sekä vastuun ottamista kanssaihmisistä. Kuten urheilu, kulttuuri voi olla ihmisiä yhdistävä tekijä yli sosiaalisten, taloudellisten, etnisten ja uskonnollisten rajojen. Toisaalta on muistettava, etteivät kulttuuri-ihmiset ole yleisesti ottaen muita suvaitsevaisempia: kulttuurikeskustelussa on normaalia korostaa, millaista kulttuuria ei arvosteta. Lisäksi ihmiset pyrkivät jatkuvasti luomaan uusiakin pienten ryhmien marginaalikulttuureita ja ylläpitämään siten ryhmänsä rajoja ulkopuolisiin päin. Vaikka tämä on enimmäkseen harmitonta, se osoittaa, että kulttuuri on myös erottava tekijä ihmisten välillä eikä mikään automaattinen yleisratkaisu rajojen maldaltamiseen. Tukemalla pienten vähemmistöjen kulttuureita Suomessa ja vaikkapa Venäjällä Kulttuurirahasto nimenomaan haluaa estää etnisten erojen katoamisen — tulkiten ne silloin tärkeäksi kulttuuriperinnöksi eikä ristiriitojen lähteeksi.

Kulttuuri suppeasti ymmärrettynä ei yleensä herätä suuria ristiriitoja, vaan ihmiset suhtautuvat vieraaseen taiteeseen uteliaasti ja arvostavasti. Sosiaaliset jännitteet liittyvät enemmänkin siihen, miten eri kulttuureissa ymmärretään ihmisten väliset valtasuhteet kuten miehet ja naiset tai vanhemmat ja lapset. Näissä kysymyksissä onnistuneen integraation tarve on suurin. Kulttuurirahastolla ei tällä hetkellä ole mitään kokemusta etnisten ryhmien parissa tehtävästä työstä, vaikka joitakin tutkimus- ja taidehankkeita on rahoitettu.

Lasten ja nuorten kulttuuriharrastus

Lapset ja nuoret ovat erityisen tärkeä Rahaston kohderyhmä. Nuorten kasvattaminen kulttuurin harrastajiksi ratkaisee Rahaston toimintaympäristön tulevaisuudessa. Monien nuorten kulttuuriset kyvyt ovatkin ennätyskellisen korkealla tasolla — siitä huolehtii esimerkiksi musiikkikoulutusjärjestelmä. Sen vastapainoksi jotkut nuoret ovat äärimmäisessä syrjäytymisvaarassa. Jokaiselle lapselle tulisi löytää joku asia, jossa hän on hyvä ja jota voi harrastaa pitkäjänteisesti. Yksi vaihtoehto on kulttuuri. Nuorten luonnollista kilpailuviettiä voi käyttää jossakin muodossa hyväksi, mutta myös perheiden yhteisten kulttuuriharrastusten tukeminen on tärkeää.

Rahasto siis tukee kulttuurin tuomista osaksi lasten ja nuorten elämää: sekä heidän itse tekemäänsä kulttuuria että heidän kasvamistaan kulttuurista nauttijoiksi. Näitä toisiaan tukevia tavoitteita voidaan toteuttaa monin eri tavoin eri-ikäisten nuorten parissa. Rahaston yleensä tukemat kulttuurimuodot koskettavat eniten nuoria, joiden asiat ovat hyvin ja jotka saavat perheestään valmiin kulttuurimyönteisen mallin. Varsinkin huonoosaisten nuorten tavoittaminen Kulttuurirahaston perinteisin keinoin on vaikeaa, mutta yhteiskunnallisesti erittäin tärkeää. Rahaston kannattaa siirtyä tälle alueelle siinä määrin kuin se löytää sopivia toimintamuotoja.

Kulttuurin nostaminen marginaalista yhteiskunnan ytimeen

Tulevien vuosien suuria kulttuurikysymyksiä on, tyydytääkö nykymuotoiseen taiteen ja viihteen polarisoitumiseen ja siitä seuraavaan taiteen marginalisoitumiseen vai yritetäänkö taiteen ja yleisön suhde rakentaa uudelleen. Kulttuurirahaston on oltava tästä kysymyksestä tietoinen ja muita ennen tunnistettava kulttuurin syklisen liikkeen vaiheet.

Omassa kulttuuripolitiikassaan Rahasto tukee edellytyksiä ja ilmiöitä, joilla taiteen asemaa kulttuurin kentällä vahvistetaan suhteessa populaarikulttuurin muotoihin. Samalla edistetään sellaista ilmapiiriä,

jossa taiteen asiantuntijoiden ja yleisön välillä vallitsee keskinäisesti arvostava ja ymmärtävä suhde — hyväksyen luonnolliset makuerot ja taiteen monenlaiset tehtävät yhteiskunnassa. Vaikka yleisön sivistämisellä ja perehdyttämällä on tässä oma vaikutuksensa, ratkaisevaa on kuitenkin itse taiteen sisältö ja muoto: sen on oltava riittävän merkityksellistä ja esteettisesti puhuttelevaa.

Korkeakulttuuri on edelleen Kulttuurirahaston toiminnan keskeinen vaikei ainoa kohde. Se tarkoittaa nimenomaan korkeatasoista tekemistä, ei niinkään yleisön rajaamista sosiaalisesti, maantieteellisesti tai vaadittavan koulutuksen perusteella. Vaikka edellä on korostettu kunkin kulttuurialan eliitin ja maallikoiden arvostusten eroa, vanhastaan asiantuntijoiden ja yleisön mielipide on yhtynyt siinä, että ammattitaitoa on arvostettu. Virtuositeetin käsite on nykytaiteessa välillä hajonnut ja kadonnutkin, mutta sitä kautta on löydettävissä uudelleen yhteistä pohjaa taidekeskustelulle. Yleisö hyväksyy erilaisia tyyliisuuntia, kunhan teoksesta ilmenee jollakin tavoin poikkeuksellinen taito (ars, tehne, art, Kunst). Ammattitaidon arvostaminen ja kehittäminen tieteessä ja taiteessa sopii hyvin Kulttuurirahaston toiminta-ajatukseen.

Yhtä tärkeää on kehittää sitä tapaa, jolla tieteestä ja taiteesta puhutaan ja kirjoitetaan. Liiallisesta spesialisoitumisesta aiheutunut ilmaisun hämäryys ja vaikeatajuisuus rasittaa suurta osaa taidekirjoittelusta ja myös tiedejulkaisemisesta. Se ei haittaa pelkästään yleisöä vaan vaikeuttaa tieteidenvälistä keskustelua ja yhteistyötä — jopa saman alan tutkijoiden on vaikea ymmärtää toisiaan, jos he edustavat eri teoreettisia koulukuntia. Selkeyden ja yleistajuisuuden palauttaminen kulttuurikeskustelun ihan-teeksi toisi sen pariin paljon uusia ihmisiä ja lisäisi yleistä kulttuurimyön-teisyyttä.

Rahaston tavoitteena on kulttuuri, jota tehdään kunnianhimoisesti ja ammattitaitoisesti. Onnistuessaan tällaisten hankkeiden pitäisi johtaa yleisön kiinnostukseen, myyntituloihin muodossa tai toisessa, tieteellisiin läpimurtoihin ja hyödyllisiin innovaatioihin. Aikaperspektiivi voi usein

olla pitkä: perustutkimuksesta taloudelliseen hyötyyn ei päästä hetkessä, aina ei välttämättä koskaan. Laajasti ihmisiä puhuttelevankin taideteoksen taloudellinen tuotto voi jäädä pieneksi alan kustannusrakenteen takia. Mutta pohjimmiltaan hyvän kulttuurin yleensä voidaan odottaa hyödyttävän yhteiskuntaa ja sen voidaan edellyttää tavalla tai toisella herättävän kiinnostusta.

Uhanalaisen kulttuuripääoman vaaliminen

Kulttuurirahaston tavoite on ollut koko historiansa ajan suomalaisten sivistyminen pikemmin kuin vaurastuminen, vaikei jälkimmäiseenkään ole suhtauduttu kielteisesti. Kuten edellä todettiin, julkinen valta ja elinkeinoelämä pyrkivät tällä hetkellä voimakkaasti tukemaan tiedettä ja osin taidettakin, joka lisää Suomen talouden kilpailukykyä. Tähän onkin valtiollisten rahastojen kautta riittävästi varoja olemassa. Kulttuurirahaston tehtäväksi jää edelleen tukea sellaista toimintaa, joka vahvistaa Suomen kulttuurista kilpailukykyä ja ihmisten mahdollisimman tasa-arvoisia mahdollisuuksia nauttia kulttuurista. Kulttuurirahasto edistää tiedettä lisätäkseen ihmisten ymmärrystä ja suomalaisen yhteiskunnan yleistä tietopohjaa. Se luo perustan muulle oppimiselle, teknisille ja sosiaalisille innovaatioille ja tiedon kaupalliselle hyödyntämiselle. Samalla oman kansallisen ja paikallisen kulttuuriperinnön tunteminen ja edelleen kehittäminen on itseisarvo, jonka varaan Kulttuurirahasto aikanaan perustettiin.

Tekniikan ja talouden näkökulmasta maailman kehitys on lineaarista: vanhat asiat jäävät peruuttamattomasti taakse ja tulevaisuus muodostuu uudistuksista. Kulttuurin ja yhteiskunnallisten suhteiden kentällä esiintyy enemmän syklisiä ilmiöitä: unohtuneet asiat palaavat jälleen uudessa muodossa. Tärkeäksi tulee ylläpitää tietoja, taitoja ja muistomerkkejä, jotka näyttävät vanhentuneilta ja siksi tuhoon tuomituilta. Silti niillä voi tulevaisuudessa olla merkittävä arvo, ja niiden katoamista pidettäisiin jälkikäteen kulttuuriskandaalina. Esimerkkejä on rakennuksissa, rakentamattomassa luonnossa, käsityötaidoissa ja vaikkapa pienissä kielissä. Tällaisten ilmiöiden tunnistamisessa tarvitaan pitkän tähtäyksen visio-

näärisyttä, koska se on eräällä tavalla vastavirtaan toimimista – kuten osakemarkkinoilla ostaminen silloin, kun muut myyvät.

Kun taloudellisesti motivoituneet toimijat kantavat vastuuta niistä hankkeista, jotka näyttävät kullakin hetkellä tuottoisimmilta, Kulttuuri-rahaston kaltainen kärsivällinen ja pitkämuistinen organisaatio voi uhrata resursseja kohteisiin, joiden tulevaisuus näyttää epävarmalta. Yleensä ihmisten vaurastuessa heidän mielenkiintonsa alkaa kohdistua yhä enemmän pitkiin linjoihin, menneisyyden ja nykyisyyden yhteyteen. Monissa yhteyksissä Kulttuurirahasto ymmärretään nimenomaan jatkuvuuden takeeksi. Sama pitkäjänteisyyden ja riskinsietokyvyn yhdistelmä mahdollistaa luonnollisesti myös sellaisten hankkeiden tukemisen, joiden tulevaisuus on epävarma niiden uutuuden takia.

V OMAN KULTTUURITOIMINNAN MUODOT

Suomen Kulttuurirahasto on viime vuosina omaksunut taas selvästi aktiivisemmän asenteen omaan kulttuuripolitiikkaan, eikä tämä linja muuttune lähiaikoina. Käytännössä se tarkoittaa sitä, että apurahatoiminnan lisäksi Rahasto sekä järjestää itse oman kulttuuritoiminnan hankkeita eri muodoissa että tekee aloitteita muiden saamiseksi mukaan kulttuuri-työhön. Edellisessä luvussa kuvatut neljä kulttuuripoliittista painopistettä ohjaavat hankkeiden ja toimien valmistelua. Painopisteisiin liittyviä hankkeita etsitään ja suositaan, mutta niiden ei ole tarkoitus sulkea pois muita aloitteita. Kulttuurirahaston on tärkeää aina säilyttää valmius tarttua uusiin asioihin tapauskohtaisesti.

Tavoitteisiin pääseminen voi yksittäisissä hankkeissa saada hyvinkin erilaisen muodon. Rahaston historiasta tuttuja oman kulttuuritoiminnan muotoja ovat kurssit ja koulutus, seminaarit ja keskustelutilaisuudet, erilaiset selvitykset, katselmukset ja kilpailut, työvälineiden tarjoaminen, julkaisut, taidetapahtumat, toimikuntien perustaminen, tiedottamisen hyödyntäminen tavoitteiden saavuttamiseksi jne. Ne ovat kaikki edelleen harkiten käytettävissä. Viime aikoina on kuitenkin merkittävimmissä hankkeissa omaksuttu malli, jossa Rahasto on ideoinut tai suunnitellut uuden toimintatavan asiantuntijoita käyttäen ja etsinyt sen toteuttajaksi yhden tai useampia yhteistyökumppaneita. Tästä on kokemuksia mm. Kirjatalkoissa, nuorisohanke Myrskyssä, Kritiikkiportissa ja sukukansojen tukemisessa. Kokemukset puoltavat mallin laajaa soveltamista jatkossakin.

Oman kulttuuritoiminnan yleisperiaate on se, että Kulttuurirahasto tarttuu vain niihin kohteisiin, joita muut eivät riittävästi edistä. Siksi se edellyttää aina tietoa ja harkintaa. Kulttuuripoliittinen aktivoituminen ei saa tarkoittaa sitä, että Rahaston valmistelemien hankkeiden laatu kärsii niiden määrän johdosta. Kulttuurirahasto välttää myös pitkäaikaista sitoutumista instituutioihin: Rahaston rooli on olla mukana käynnistämässä mutta vetäytyä sivuun siinä vaiheessa, kun jokin muu taho on ottanut aloitteen hoidettavakseen.

Seuraavassa käydään lyhyesti läpi joitakin oman kulttuuritoiminnan päämuotoja ja niiden soveltuvuutta lähivuosien toimintaan. Konkreettiset päätökset niistä tehdään joka tapauksessa tavoitteiden mukaan erikseen. Toisin sanoen kirjattujen tavoitteiden tulisi kannustaa sekä keskusrahastossa että maakuntarahastoissa pohtimaan sopivia keinoja niiden toteuttamiseksi.

Pysyvä oma toiminta

Rahasto ylläpitää tulevaisuudessakin kahta laajinta kulttuuri-instituutiotaan, Taidekoti Kirpilää ja Mirjam Helin -laulukilpailua. Ne eivät ole sidoksissa vaihtuviin päämääriin, vaan niiden muotoa ja jatkuvuutta arvioidaan vertaamalla alkuperäistä tarkoitusta toimintaympäristön mahdollisiin muutoksiin.

Mirjam Helinin lahjoitukseen perustuvien kilpailujen ideana on ollut saada kansainvälisesti korkeatasoiset nuoret laulajat kohtaamaan. Joka viides vuosi järjestettävän kilpailun kansallinen ja kansainvälinen huomioarvo on korkea. Taidekoti Kirpilä on lääkäri Juhani Kirpilän Kulttuurirahastolle lahjoittama koti, jossa on esillä hänen keräämäänsä taidetta. Taidekoti on auki yleisölle, minkä lisäksi siellä järjestetään kuvataiteeseen liittyviä yleisöluentoja ja pienimuotoisia konsertteja. Myös Rahaston vuosijuhla, suomalaisen kulttuurin laaja katselmus, on pysyvää omaa kulttuuritoimintaa samoin kuin maakuntarahastojen vuosijuhlat.

Rahaston omistamia soittimia lainataan lahjakkaille muusikoille niin keskusrahastossa kuin maakunnissa. Keskusrahaston arvosoitinten kokoelma, Soitinpankki, on lajissaan Suomen suurin. Maakunnalliset soittimet -hanke taas on mahdollistanut instrumenttien lainaamisen kaikkien maakuntien alueella. Soitinpankin opiskelijoille tarkoitettujen soittimien kysyntä ei viime vuosina ole ollut kovin vilkasta. Asiaan yritetään vielä vaikuttaa aktiivisemmalla tiedottamisella. Jos hakijoiden määrä säilyy vähäisenä, soitinkokoelman painopistettä voidaan muuttaa.

Kulttuurirahasto myöntää asunnon, työtilan ja työskentelyn kattavia apurahoja taiteilijataloihin Ranskassa (Hôtel Cheillon) ja Saksassa (Schloss Wiepersdorf). Helsingin Lauttasaarella oleva taiteilija-ateljee kunnostetaan lähiaikoina. Muuta infrastruktuuria Rahasto ei tällä hetkellä tue. Lähinnä on keskusteltu ateljeetoiminnan laajennuksesta, mutta se todennäköisesti toteutuisi korkeintaan yksittäistapauksissa, ei laajana ohjelmana.

Kulttuurinpuolustuskurssit, seminaarit ja luennot

Muutaman vuoden tauon jälkeen herätetään henkiin kulttuurinpuolustuskurssit, aivoriihet, joita keskusrahasto on järjestänyt yhdeksän vuodesta 1994 lähtien. Kurssit kokoavat yhteen eri yhteiskuntaelämän alojen asiantuntijoita pohtimaan ratkaisuja ajankohtaisiin kysymyksiin. Niiden tunnusmerkki on monipuolisen yleisön korkeatasoinen, älyllinen keskustelu haastavista aiheista. Samalla saatetaan suomalaisen kulttuurielämän nykyisiä ja tulevia vaikuttajia tutustumaan toisiinsa ja vastustetaan ihmisten kapeakatseista lokeroitumista. Tämän mallin onnistuminen vaatii hyviä kontakteja tiede- ja taidemaailmaan, jotta löydetään riittävän vireät keskustelijat, mutta lisähyötynä Kulttuurirahaston verkostot laajenevat eri suuntiin. Aiheet voidaan valita satunnaisesti ja mahdollisimman väljästi. Astetta vahvempi kulttuuripoliittinen tehtävä kurseille muodostuu, jos ne keskittyvät suunnitelmallisesti tiettyihin Rahastolle tärkeisiin aiheisiin, joissa halutaan muokata päättäjien mielipiteitä. Alueelliset kulttuurinpuolustuskurssit voivat

täydentää keskusrahaston kursseja tai seurata aivan omaa linjaansa maakuntarahastojen omien tarpeiden mukaisesti. Muuten seminaareja on Suomessa tällä hetkellä riittävästi, joten niiden lisääminen ei ole Rahaston keskeinen toimintamuoto. Rahaston rooliin sopii pikemmin vaikuttaa konkreettisilla hankkeilla, jotka näyttävät muille esimerkkiä kuin jatkaa keskustelua aiheista, joiden tärkeys on yleensä muutenkin tunnustettu. Rahasto voi kuitenkin toimia kokoonkutsujana, jos tärkeät toimijat eivät syystä tai toisesta muuten löydä toisiaan. Joskus Rahasto pystyy ehkä rahoituksen avulla johdattamaan kilpailevia tekijöitä yhdistämään voimansa. Argumenta ja Tieteen työpajat ovat tällaisia rahoitustapoja, joissa haetaan uusia yhteyksiä ja joiden rinnalle voidaan kehittää vähemmän tiedepainotteisia muotoja.

Vaikka tieteen kansantajuistaminen on edelleen Rahaston päämäärien joukossa, omien yleisöluentojen järjestäminen on perusteltua vain poikkeustapauksissa. Yrjö Reenpää -luento tuo Suomeen harvoin nähtyjä merkittäviä kansainvälisiä tutkijoita, joilla on sanottavaa laajemmallekin kuulijakunnalle. Koska luentotarjontaa on Helsingissä tällä hetkellä jo muutenkin runsaasti, on Reenpää-luennon tavoitteita, yleisöä ja puhujaprofiilia tarkasteltava koko ajan kriittisesti valmiina muutoksiin.

Tärkein ja menestyksellisin toimintamuoto tieteen popularisoinnissa on vuodesta 1977 lähtien järjestetyt Tieteen päivät, joiden organisoimisesta vastaa Tieteellisten seurain valtuuskunta. Kulttuurirahastolla on rahoitusvastuun lisäksi järjestelytoimikunnassa vahva edustus. Samoin Rahasto on ollut perustamassa Tiede-lehteä 1980 ja on edustettuna sitä julkaisevassa Tieteen tiedotus ry:ssä. Tieteen päivien laajentaminen maakuntiin olisi suotavaa, mutta se vaatii paikan päällä asiaan kykenevän organisaation.

Taiteen ja tieteen koulutus ja kurssitoiminta

Laadullisen tason nostamiseksi Kulttuurirahastolle on luontevaa jatkosakin järjestää oma-aloitteisesti sellaista koulutusta ja kurssitoimintaa, jota

muutoin maassa ei järjestetä. Erilaiset kurssit toteuttavat Kulttuurirahaston tavoitetta lisätä ammattitaitoa tieteessä ja taiteessa. Tosin niitä kannattaa järjestää vain siinä tapauksessa, että ko. opetus Suomesta puuttuu, Rahasto ei pidä sitä tarpeeksi korkeatasoisena tai se ei kohdistu oikeille ryhmille. Hyvä esimerkki on Lapissa kesällä 2007 järjestetty muotokuvamaalauksen kurssi, jolle on jo syntynyt eri tahoilla jatkoa. Se vastaa samalla kertaa tärkeään yhteiskunnalliseen tarpeeseen ja lisää taiteen näkyvyyttä, koska ihmiset haluavat maalauttaa muotokuvia ja hyvistä maalareista on pulaa. Myös kilpailuja voidaan järjestää, jos ne kiinnittävät huomiota laiminlyötyyn kulttuurin alueeseen.

Yleistajuista tiedekirjoittamista opetetaan tällä hetkellä monilla tahoilla – ehkä ei vieläkään riittävästi. Yhtä paljon tulisi kantaa huolta kriitikkojen kouluttamisesta teräviksi ja ymmärrettäviksi taidekirjoittajiksi. Kulttuurirahaston rahoittama ”Pinnan alle” -koulutushanke Suomen arvostelijain liiton kanssa oli tällainen aloite, vaikka se ei ollutkaan Rahaston omassa kontrollissa. Rahaston pystyttämän uuden sähköisen valtakunnallisen portaalin, Kritiikkiportin, tarkoitus on nostaa sanomalehtien taidekritiikin profiilia ja tuoda sille enemmän näkyvyyttä myös Helsingin Sanomien ulkopuolella. Myöhemmin on tutkittava Rahaston mahdollisuutta tilata itse uusilta kirjoittajilta arvosteluja, joilla virkistettäisiin ja kehitettäisiin kotimaista arvostelukulttuuria.

Julkaisutoiminta

Rahaston omaa julkaisutoimintaa ei tule lisätä. Suppeat vihkoset, Cultura-sarja, on tarkoitettu lähinnä sisäiseen käyttöön. Kaikki laajemmalle yleisölle osoitetut julkaisut on syytä toteuttaa yhteistyökumppanien kanssa, jotka huolehtivat kaupallisesta levityksestä. Suoraa taloudellista tukea kannattaa antaa vain sellaisten omien hankkeiden julkaisuihin, joissa se on selkeästi osa hankkeen strategiaa. Julkaisemista julkaisemisen vuoksi on vältettävä kaikin tavoin. Tammenlastuja-lehti on tarkoitettu Rahaston sisäiseen tiedottamiseen, joskin Kannatusyhdistyksen jäsenille ja yhteistyökumppaneille levitessään se on käytännössä jo lähellä ulkoista tiedottamista.

Lehteä on kiitetty, ja sitä on kehitetty yhä kunniahimoisemmaksi. Jotta se kannattaisi muuttua tilattavaksi kulttuurilehdeksi, se tulisi resurssoida ja organisoida aivan eri tavalla. Sellaiselle lehdelle on tuskin Suomessa juuri nyt merkittävää tarvetta, ellei sille löydy aivan omaa profiilia. Teoriassa tämäkin vaihtoehto on olemassa, Parnasson esimerkin mukaisesti.

Erillishankkeet

Useimmat viime vuosien näkyvät hankkeet eivät kuulu minkään edellisen otsikon alle, vaan ne on räätälöity muodoltaan omaleimaisiksi vastaamaan tiettyä tavoitetta. Tällaisia erillishankkeita ovat niin Kirjatalkoot, Myrsky, Kritiikkiportti, Huhtiniemen kaivaukset, Kulttuurikunto kuin Maison Carrén osto. Kuten edellä on todettu, erillishankkeet lienevät voimakkaimmin kasvava toimintatapa tulevaisuudessakin.

Arkkitehtuuri vaikuttaa taiteen lajeista ehkä eniten ihmisten jokapäiväiseen elämään. Vaikutus on myös pitkäaikaista, koska rakennusten pääomaarvo on suuri. Viimeisten vuosikymmenten aikana on rakennetun ympäristön suhteen tehty virheitä, joiden seurauksista kärsitään pitkään. Rakentamisen lopputulokseen vaikuttavat monet tahot kuten kaavoittajat, arkkitehdit ja rakennuttajat. Apurahat arkkitehdeille eivät vaikuta rakentamisen laatuun juuri lainkaan. Rakennuttajan sananvalta on suuri, mutta normaalien rakennuttajien kiinnostus on nykyisin enemmän kustannusten säästössä kuin esteettisessä arvossa. Myös kunnianhimoton ja voimassa oleviin malleihin alistunut asennoituminen estää luomasta kustannustehokkaasti rakennuksia, joissa ihmiset haluavat asua ja työskennellä. Julkinen valta sen paremmin kuin rakennusyhtiöt eivät ole tästä kiinnostuneita. Vauraana säätiönä Kulttuurirahasto voisi ottaa suunnannäyttäjän roolin ja toteuttaa rakennusprojekteja, joissa esteettinen arvo yhdistyy käyttäjäystävällisyyteen ja tekniseen toimivuuteen sekä ympäristönäkökohtiin. Tämä on erittäin vaativa rooli, jossa mittakaava ja taloudellinen riski vaihtelevat pientalosta kerrostaloon ja monumentaali-arkkitehtuuriin. Turvallisinta olisi aloittaa pienistä muodoista ja yhteistyöstä muiden kanssa.

Tiedottaminen ja julkisuus vaikutuskeinoina

Tiedotuksen rooli on kasvanut kulttuuripoliittisena välineenä. Kulttuurirahaston kannanotoilla on painoarvoa ja ne herättävät kiinnostusta, jos Rahastolla on hyvä julkisuuskuva — jos on totuttu odottamaan, että Rahaston aloitteet ovat tuoreita, tärkeitä ja hyödyllisiä. Vaikka apurahojen myöntäminen on Kulttuurirahaston päätehtävä, yksittäinen hanke tuottaa tulosta yleensä vain siihen sijoitetun rahan verran. Jos hankkeille halutaan kerrannaisvaikutuksia, muut on saatava seuraamaan esimerkkiä. Se onnistuu laajassa mitassa vain julkisuuden avulla. Hyvin suunnitellulla tiedottamisella Rahasto voi kiinnittää yleisön huomionsa haluamaansa kohteeseen ja jossain määrin vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen. Kirjatalkoissa tätä kokeiltiin ensimmäisen kerran suuressa mittakaavassa. Kokemuksen perusteella Rahaston ei ole syytä vetäytyä julkisuudesta takaisin vaan suhtautua siihen edelleen avoimesti.

Julkisuuden kääntöpuolena on joidenkin hankkeiden kiistanalaisuus: mitä arempaan asiaan Rahasto tarttuu, sitä suurempi on riski, että osa julkisuudesta on kielteistä. Rahaston riippumattomuus antaa mahdollisuuden olla piittaamatta yksittäisistä kriittisistä äänistä ja siten edistää myös vaikeita asioita. Monille hankkeille tärkeintä on Kulttuurirahaston mukanaan tuoma arvovalta: Rahaston ikä, varallisuus ja luotettava maine tekevät siitä halutun yhteistyökumppanin, joka luo oudompiinkin hankkeisiin uskottavuutta. Tämä etu menetettäisiin, jos Kulttuurirahastoa ei enää koettaisi vakaaksi ja harkitsevaksi instituutioksi. Hieman paradoksaalisesti Rahaston kyky antaa ratkaisevaa tukea uusille ja epävarmoille aloitteille perustuu siihen, että se ei lähde harkitsemattomasti mukaan mihin tahansa. Myös Kulttuurirahaston rooli kansanliikkeestä syntyneenä koko yhteiskunnan arvostamana instituutiona edellyttää, että sen aktiivisesti ajamat asiat ovat laajalti niin asiantuntijoiden kuin suuren yleisön hyväksyttävissä.

Suomalaisessa kulttuurielämässä valtion ja kuntien rooli on määräävä. Siksi niiden ratkaisuihin vaikuttaminen on kaikkein laajakantoisinta

politiikkaa. Se ei ole Kulttuurirahaston keskeinen tehtävä, mutta jos yhteistyöhön esimerkiksi opetusministeriön kanssa lähdetään, tavoitteiden tulisi lähteä Kulttuurirahaston suunnasta. Yhtenä oman kulttuuri-toiminnan tärkeänä muotona onkin nähtävä aloitteet, joissa tavalla tai toisella ohjataan julkisen vallan rahoitusta tai kolmannen sektorin toimintaa uusiin suuntiin. Kirjatakoot oli tästä esimerkki, samoin sukukansahankkeella pyrittiin virkistämään olemassa olevaa valtiollista toimintaa. Myös Maison Carrén osto sitoo pysyvästi valtion varoja talon ylläpitoon. Lappeenrannan Huhtiniemen kaivaukset johtivat dramaattiseen uutisointiin ja valtion jatkorahoitukseen, olkoonkin että ensimmäisten löytöjen analyysi sittemmin jo lähes riitti ratkaisemaan tutkittavana olleen kysymyksen. Ministeriöiden kanssa yhteistyötä voidaan tehdä ilman näkyvää julkisuuttakin. Sen sijaan kuntiin on niiden lukumäärän vuoksi käytännössä vaikeata vaikuttaa suorilla yhteyksillä, joten niiden suuntaan aloitteet etenevät paljolti tiedotusvälineiden ja kansalaismielipiteen tuella. Maakuntarahastoilla yhteydet kuntiin ovat läheisemmät, mutta valtakunnallisia hankkeita ei voi rakentaa maakuntarahastojen automaattisen työpanoksen varaan.

Organisointi ja resurssit

Edellä pysyviksi määritellyt kulttuuritoiminnan muodot seuraavat lähi-vuosinakin omaa rytmiään. Tässä muistiossa määritellyt neljä painopistettä ovat voimassa toistaiseksi. Uusia voidaan luonnollisesti asettaa koska tahansa, mutta viimeistään painopisteitä on syytä tarkastella uudelleen noin viiden vuoden kuluttua. Konkreettisia hankkeita ideoidaan ja valmistellaan toimistossa ja luottamuselimissä jatkuvasti käytännössä 1-2 vuoden tähtäimellä. Sen lisäksi Rahasto on valmiina tarttumaan uusiin tilaisuuksiin aina tarpeen vaatiessa nopeallakin varoitusajalla. Viime vuosien merkittävimpiin hankkeisiin aloitteet ovat tulleet vaihtelevasti ja ennakoimattomasti luottamuselimiltä, toimiston sisältä ja Rahaston ulkopuolelta.

Kulttuurirahaston omien henkilöresurssien säästämiseksi itse aloitettujenkin hankkeiden toteutuksessa käytetään hyväksi yhteistyökumppaneita aina, kun se on mahdollista. Vaikka Rahasto pääsääntöisesti ei myönnä apurahoja julkisyhteisöille, kulttuuripoliittinen yhteistyö sekä valtion että kuntien kanssa on mahdollista ja monissa tapauksissa toivottavaa. Luontevinta yhteistyön järjestäminen on silloin yliopistojen ja muiden oppilaitosten kanssa, kuten esimerkiksi muotokuvakurssi Lapin yliopistossa. Alueelliset taidetoimikunnat ovat taho, jonka kanssa maakuntarahastot voivat tehdä yhteistyötä harkintansa mukaan. Kaikkein helpointa on kuitenkin toteuttaa hankkeita yleishyödyllisten yhteisöjen avulla, jotka muutenkin ovat Rahaston tuen saajia. Yritysyhteistyö tulee kyseeseen poikkeustapauksissa, kuten Kirjataloiden organisointi kirjastopalveluyritys BTJ:n kautta. Tutkimusten ja selvitysten tekemisessä Rahasto voi käyttää hyväkseen sekä oppilaitoksia että perustamaansa Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiötä Cuporea.

Yhteistyökumppaneista huolimatta hankkeiden vaatima valmistelu, neuvottelut, tiedottaminen ja valvonta kuluttavat Kulttuurirahaston henkilökunnan aikaa eri tavalla kuin normaali apurahoitus. Tiedotusosaston kasvaneeseen työmäärään vastaamiseksi Rahastoon on syksyllä 2007 palkattu uusi tiedottaja. Tulevaisuudessakin henkilökuntaa on oltava valmiina lisäämään, jos oma kulttuuritoiminta pysyy yhtä aktiivisena.

Oikeiden tavoitteiden ja toimintatapojen löytämiseksi tarvitaan tietoa. Ensisijaista on selvittää oman rahoituksen onnistumista. Keskusrahaston apurahojen vaikutuksesta on ensimmäinen selvitys tehty, ja vastaavaa kaivataan maakuntarahastoista. Tätä voi laajentaa koko Kulttuurirahaston toiminnan kriittiseen arviointiin sekä suomalaisen tieteen ja taiteen rahoitusjärjestelmän tarkasteluun.

Jos Rahasto haluaa pitäytyä kulttuuripoliittisesti aktiivisessa roolissa, se edellyttää yhä parempaa ajantasaista käsitystä kulttuurielämästä ja sen käänneistä. Ideoihin on saatava sytykkeitä eri puolilta. Keskeisiin toimijoihin, vanhoihin ja nuoriin, on pidettävää jatkuva kosketus ja

luotava tiiviit verkostot. Tässä auttavat mm. kulttuurinpuolustuskurssit. Lisäksi kutsutaan silloin tällöin eri alojen eri-ikäisiä edustajia vapaa-muotoisiin keskusteluihin vaihtelevista aiheista tavoitteena löytää uusia toimintakohteita.

Normaaleista apurahakohteista saadaan jälkikäteen selvitys. Itse aloitettuja hankkeita seurataan periaatteessa ainakin kulujen osalta vieläkin tarkemmin. Perimmäisten tavoitteiden toteutumisen arviointi sen sijaan on lähes mahdotonta. Mitä laajempiin yhteiskunnallisiin vaikutuksiin tähdätään, sitä vaikeampaa niitä on mitata, koska kehitykseen vaikuttavat monet toisistaan riippumattomat voimat. Esimerkiksi Kirjatalokoiden numeerinen tavoite on lisätä yleisten kirjastojen kirjahankintamäärärahoja 15 prosentilla. Jälkikäteen nähdään selkeästi, toteutuiko tämä. Mahdollisesti siihen voi yhdistää tietoja muutoksista kirjastojen lainausluvuihin. Mutta tuskin koskaan kyetään todistamaan, kuinka paljon lisää suomalaiset sivistyivät tai viisastuivat 2008-2010 verrattuna ”perusuraan”. Mittaamisen vaikeus ei saa kuitenkaan lannistaa: Kulttuurirahaston tehtävä on yrittää sellaistaikin, minkä onnistumisesta ei ole takeita — edes jälkikäteen.

